

TŪRISTU AKTIVITĀTES DABĀ

Ieteikumi un praktiski piemēri piedāvājuma veidošanai

Latvijas Lauku tūrisma asociācija "Lauku Ceļotājs"

Vīlpa iela 12-21, Rīga, LV-1083, tālr.: +(371) 67617600, fakss: +(371) 67830041

E-pasts: lauku@celotajs.lv, www.celotajs.lv

Projekts daļēji finansēts no Eiropas Savienības (Eiropas reģionālā attīstības fonda un Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta)

Tūristu Aktivitātes dabā
AKT-LV V 3.0, Augusts, 2009

Autortiesības © 2009 Lauku Ceļotājs

Šī materiāla pavairošana, izplatīšana un pārpublicēšana bez asociācijas "Lauku Ceļotājs" piekrišanas ir aizliegta.

Saturs

1. Tūrisma ietekme uz dabu, risinājumi tās mazināšanai	1
2. Aktivitāšu veidi, to ietekme uz dabu, ieteikumi aktivitāšu organizēšanai un piedāvājuma veidošanai	5
2.1. Zemnieku saimniecībā	5
2.1.1. Pastaigas dabā	5
2.1.2. Pikniks dabā	10
2.1.3. Peldēšanās	11
2.1.4. Sēņošana un ogošana	12
2.1.5. Putnu un citu dzīvnieku vērošana, fotomedības	13
2.1.6. Izjādes vai braukšana ar zirgu pajūgu	16
2.2. Tuvākā vai tālākā apkārtnē	18
2.2.1. Vizināšanās dabā ar velosipēdiem	18
2.2.2. Vizināšanās ar airu laivām, jahtām, motorlaivām, ūdensmotocikliem	19
2.2.3. Makšķerēšana un medības	20
2.2.4. Sporta tūrisma pasākumi dabā	23
2.2.5. Ziemas sporta aktivitātes dabā	24
2.2.6. Pārgājieni ar kājām, slēpēm, laivām un velosipēdiem	25
2.2.7. Alu apskate	26
2.2.8. Dižkoku (bioloģiski vecu koku) apskate	29
2.2.9. Vides mācība dabā	31
2.2.10. Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju apmeklēšana	34
Ieteicamā un izmantotā literatūra	37

1. Tūrisma ietekme uz dabu, risinājumi tās mazināšanai

Kā jebkura cilvēka darbība, arī tūrisms visās tā izpausmēs ietekmē procesus dabā. Kā jebkurai nūjai ir divi gali, tā arī tūrisma ietekme uz dabu var būt gan pozitīva, gan negatīva. Vispirms jau pati tūrisma attīstība zināmā mērā noritējusi paralēli dabas aizsardzībai. Tūrisms un īpaši aizsargājamās dabas teritorijas mūsdienu pasaulē ir cieši saistītas lietas. Ir divi galvenie veidi, kā šī saistība izveidojas.

Dažkārt sākotnēji kāda dabas vērtība tiek ņemta aizsardzībā, izveidojot aizsargājamās dabas teritorijas vai atsevišķus aizsargājamus objektus. Pēc tam tūristi atklāj, ka tās ir vietas, ko vērts redzēt. Šodien daudzi tūristi ir sava veida kolekcionāri: viņi kolekcionē nacionālos parkus un cita veida aizsargājamās dabas teritorijas, katru nākamo reizi braucot uz citu vietu.

Citkārt kāda vieta vispirms kļūst par iecienītu tūrisma objektu un tikai pēc tam tā iegūst aizsargājamās dabas teritorijas vai objekta statusu, lai arī nākamās paaudzes to varētu apskatīt vairāk vai mazāk tādā pašā izskatā. Pie tam iecienītais tūrisma objekts jāaizsargā nevis no mežu izciršanas, HES vai citu rūpniecības objektu būves, bet bieži vien no pašiem tūristiem. No tā, ka tūristu ir par daudz, no tā, ka tas ko viņi dara, kaitē šai vietai. Arvien vairāk kļūst to cilvēku, kas dzīvo pilsētās – arvien vairāk kļūst to, kas grib atpūsties mazskartā dabā.

Tūrisma un dabas attiecības ir pētītas daudzviet pasaulē. Arī Latvijā pēdējos gados šai problēmai pievērsta pastiprināta uzmanība. Šajā materiālā galvenokārt izmantota citās valstīs uzkrātā pieredze, kas ilustrēta ar piemēriem no Latvijas.

No tūrisma attīstības ilgspējības viedokļa būtiski ir apzināties, ka katrai tūrisma vietai jeb objektam ir sava vides ietilpība jeb kapacitāte. To varētu raksturot kā vietas spēju uzņemt noteiktu skaitu apmeklētāju, nenodarot sev pāri. Tātad runa ir par vietas vai objekta nolietošanos. Ideāli vides kapacitāte var tikt novērtēta trīs līmeņos:

- psiholoģiskā kapacitāte;
- sociālās un kultūras vides kapacitāte;
- vides fiziskā kapacitāte.

Psiholoģiskā kapacitāte ir līmenis, kur tūrisma attīstība un apmeklētāju skaits ir pamatā psiholoģiskam klimatom starp tūristiem un vietējiem iedzīvotājiem, kā arī starp pašiem tūristiem.

Sociālās un kultūras vides kapacitāte ir līmenis, kādā tūrisma attīstība un viesu skaits ietekmē vietējo iedzīvotāju dzīves veidu.

Vides fiziskā kapacitāte raksturo gan maksimāli pieļaujamo apmeklētāju skaitu, gan dabas vides noturību jeb toleranci pret tūrisma spiedienu jeb slodzi. Ja salīdzinām, piemēram, pļavu un smilts liedagu, vides fiziskā kapacitāte noteikti lielāka būs pēdējai no minētajām vietām.

Vides ietilpība mainās arī atkarībā no apmeklētāju aktivitātēm. Pasaules tūrisma organizācija (PTO) publicējusi sekojošus vidējos rādītājus (pieļaujamo apmeklētāju skat. aitu) dažādām aktivitātēm, kas apkopoti tabulā nākamajā lapaspusē.

Vieta/darbības veids	Apmeklētāju skaits dienā uz 1 ha
Meža parks	15
Piepilsētas dabas parks	15-70
Atpūtas/piknika vieta ar lielu blīvumu	300-600
Atpūtas/piknika vieta ar mazu blīvumu	60-200
Golfs	10-15

Vieta/darbības veids	Apmeklētāju skaits dienā uz 1 ha
Makšķerēšana un burāšana	5-30
Braukšana ar motorlaivām	5-10
Braukšana ar ūdensslēpēm	5-15
Slēpošana	100 (uz trases hektāru)
Kājnieku tūrisms brīvā dabā	40 (uz taku kilometru)
Izjāde ar zirgiem brīvā dabā	25-80 (uz taku kilometru)

Lai katrs tūrisma objekta apsaimniekotājs varētu izvērtēt, vai viņa tūrisma resurss netiek pārāk nolietots un ekspluatēts, t.i., cik ilgtspējīgs ir viņa bizness, zemāk dota vienkāršota darbības shēma.

Pirmais solis: nosaka objekta/vietas vides ietilpību (kapacitāti). Šai nolūkā izvēlas vietu raksturojošus indikatorus (izmērāmas lietas) un nosaka šiem indikatoriem maksimāli pieļaujamo robežvērtību jeb tolerances līmeni.

Ilustrācijai dažu indikatoru piemēri attēloti nākamajā tabulā.

Indikators	Mērvienība
Augsnes nomīdījuma pakāpe 50 cm uz abām pusēm no takas malām	Procenti (%)
Augsnes nomīdījuma pakāpe ugunsкура vietās 2 m rādiusā ap ugunsкура vietu	Procenti (%)
Autostāvvietās atstāto transporta līdzekļu skaits	Automašīnas dienā
Apmeklētāju atstāto atkritumu daudzums gar taku 1 km garumā	Svara (kg) vai tilpuma (l)
Atkritumu daudzums uz teritorijas platības vienību (ha vai km ²)	Vienība dienā vai mēnesī
Tūristu skaits, kas ierodas peldētavā	Apmeklētāji dienā

Tolerances līmeņa noteikšanai var izmantot īpaši veiktu pētījumu rezultātus vai vienkārši pieņemt par pamatu kādu noteiktu līmeni, piemēram, esošo situāciju, vai situāciju citā līdzīgas dabas objektā vai teritorijā.

Otrais solis: monitorings, kura uzdevums, pirmkārt, ir novērtēt, vai tolerances līmenis netiek sasniegts vai pārsniegts, un, otrkārt, nodrošināt ar informāciju sekojošās plānošanas procesu.

Trešais solis: turpmākā rīcība. Pamatojoties uz monitoringa rezultātiem, iespējams pieņemt lēmumu par turpmāko rīcību.

Pirmkārt, nepieciešams izvērtēt, vai agrāk pieņemtais tolerances līmenis tiešām ir piemērots esošajā situācijā. Tas jāsamazina, ja ietekme izrādījies pārāk liela. Ja tolerances līmenis bijis noteikts nepamatoti zems, to var arī paaugstināt.

Ja tolerances līmenis tiek pārsniegts un nav pamata to samazināt, tas nozīmē, ka nepieciešams veikt pasākumus vai nu tūristu skaita samazināšanai, vai esošās vietas vides ietilpības palielināšanai.

Tūristu skaitu iespējams samazināt dažādos veidos:

- sadalot vai novirzot tūristu plūsmu;
- nosakot maksimālo pārdodamo biļešu skaitu;
- regulējot pieprasījumu ar cenu mehānisma palīdzību;

- samazinot reklāmu, u.c.

Pasākumiem psiholoģiskās, kā arī sociālās un kultūras vides kapacitātes palielināšanai jābūt vēršoties kā uz tūristiem, tā arī uz vietējiem iedzīvotājiem. Attiecībā uz tūristiem šie pasākumi lielākoties vēršas uz to nevēlamas uzvedības maiņu. Tūristu uzvedības maiņai izmantojami sekojoši pasākumi:

- izglītošana un informēšana;
- gidu apmācība (jo gidu var būt ievērojama ietekme pār vadītās grupas uzvedību);
- citas uzvedības piedāvājumi jeb aicinājumi;
- izglītojošu kampaņu jeb akciju organizēšana.

Vides fiziskās kapacitātes palielināšanai izmantojami sekojoši pasākumi un infrastruktūras elementi:

- celiņi jeb takas, tai skaitā arī laipas, tiltiņi, kāpnes un tml.;
- piebraucamie ceļi;
- autostāvvietas;
- informatīvās un izglītojošās zīmes;
- apmeklētāju centri;
- labiekārtotas atpūtas un ugunsкура vietas;
- komunālie pakalpojumi.

Praktiski gan dabas, gan sociālās un kultūras vides pasargāšana no tūrisma izraisītas degradācijas ir ļoti sarežģīts jautājums, uz kuru reti kad ir gatavas universālas atbildes. Parasti katrai situācijai jāmeklē savs individuāls risinājums.

Ilustrācija 1. Pie Vilkaču piedēm vides kapacitāte no apmeklētāju puses ir acīmredzami pārsniegta. Foto: Juris Smaļinskis

2. Aktivitāšu veidi, to ietekme uz dabu, ieteikumi aktivitāšu organizēšanai un piedāvājuma veidošanai

Pavadoot brīvdienas laukos, gan Latvijas iedzīvotāji, gan arī ārvalstu tūristi vēlas atpūsties neskartā un mazapdzīvotā vidē. Kā savus pozitīvākos lauku ceļojuma iespājus tie min arī mieru un klusumu atpūtas vietā. Tomēr lielākā daļa šī tipa atpūtnieku nebrauc uz laukiem, lai vienkārši veldzētos klusumā – viņi vēlas arī aktīvo atpūtu. Tamdēļ Latvijā dzīvojošie atpūtnieki priekšroku dod atpūtas vietām, kur tuvumā ir ūdens un pastāv gan laivu nomas, gan makšķerēšanas iespējas. Svarīgas ir arī zirgu izjādes un slēpošanas iespējas. Savukārt ārvalstu tūristu vidū vispieprasītākās aktivitātes ir dabas vērošana, ievērojamu vietu apskate un velotūrisms.

Tas, kādas aktīvās atpūtas iespējas var piedāvāt katrs naktsmītnes īpašnieks, lielā mērā atkarīgs no pašas naktsmītnes novietojuma: vai tā atrodas ciematā, vai meža vidū, vai pie jūras. Priviliģētā stāvoklī acīmredzot ir tie, kas apsaimnieko arī zemnieku saimniecību ar laukiem, mežiem un pat kādu ūdenstilpni. Potenciāli piedāvājamo aktivitāšu spektrs vēl lielāks būs tajos gadījumos, kad naktsmītne atradīsies tādās īpaši aizsargājamās dabas teritorijās vai to tuvumā, kurās jau radīta atbilstoša tūrisma infrastruktūra: dabas takas, atpūtas un telšu vietas, informācijas zīmju tīkls, tūrisma inventāra nomas punkti utt.

Piedāvājam pārskatu par dažādām aktivitātēm dabā, to ietekmi uz dabu un ieteikumiem negatīvo seku novēršanai. Visi aktivitāšu veidi nosacīti sagrupēti divās daļās: aktivitātēs, ko iespējams veikt uz vietas zemnieku saimniecībā (vismaz lielākajā daļā saimniecību) un tās aktivitātes, kuru veikšanai jānodrošina ārpus saimniecības robežām.

2.1 Zemnieku saimniecībā

2.1.1 Pastaigas dabā

Viens no labākajiem veidiem, kā atbrīvoties no stresa, ir vienkārša pastaiga dabā. Pie tam, šim nolūkam der praktiski jebkura dabas un lauku vides teritorija. Lai arī pastaigas mērķis parasti ir vēlme tikt prom no “civilizācijas”, lielākā daļa staigāt gribošo to vēlas darīt pa lauku un mežu celiņiem un takām. Šī tipa atpūtnieku dzīve tiek vēl vairāk atvieglota, ja pastaigu maršruts dabā tiek iezīmēts jeb marķēts ar dažādām norādes zīmēm. Parasti šāda relaksācija tiek apvienota ar apkārtnes iepazīšanu un ainavu baudīšanu. Ja šāda marķēta taka (vai maršruts) iet galvenokārt pa dabas vidi, mēs to saucam par dabas taku. Tādejādi dabas takas galvenokārt paredzētas atpūtai un apkārtnes vispārīgai iepazīšanai atšķirībā no izziņas takām, kas domātas padziļinātai kādas vietas vai procesa izziņai, t.i., takas, kuru mērķis ir apmeklētāju izglītošana (skat. 2. nod. sadaļu 2.9.).

Iespējamās ietekmes

Pastaigas dabā varētu būt viena no videi draudzīgākajām tūrisma aktivitātēm. Tomēr, pirms aicināt tūristus īstenot šo aktivitāti, jānovērš potenciāli negatīvās ietekmes. Dodoties pastaigā, ir īpaši gadījumos, kad tas notiek ārpus ceļiem un takām, jebkurš cilvēks arī negribot var nodarīt kaitējumu: nobradāt vai iztraucēt kādu retu un aizsargājamu augu vai dzīvnieku. Piemēram, praktiski jebkurš perējošs putns pametīs mājvietu, ja to atkārtoti traucēs ligzdā. Šo ietekmju varbūtība palielinās, pieaugot dotās pastaigu teritorijas apmeklētāju skaitam. Kādas jūtīgākas vietas intensīva izmantošana pastaigām var pat novest pie zemesdes un augsnes erozijas.

Piemēram, Jūrmalas un īpaši aizsargājamas dabas teritorijas - Piejūras dabas parka meži ir pasargāti no mežizstrādes, bet to līdzība ar dabiskiem mežiem kļūst arvien nosacītāka. Tajos retāk var atrast brūkleņu un melleņu mētras, mazāk aug sēnes. Daudzviet cauri mežam stiepjas kailu smilšu joslas – cilvēku iemītās takas. Šajos mežos arvien nabadzīgāka kļūst putnu balsu dažādība. To visu izraisa pārmērīgi lielais atpūtnieku skaits, kas ne tikai nobradā augāju, bet pat sablīvē augsni, kā arī ar savu klātbūtni rada stresu daudzām dzīvnieku sugām.

Nereti dabas taku ierīkotāji izdara “lāča pakalpojumu” dabai, veicot pārspīlētu takas apkārtnes sakopšanu: izcērtot krūmus un sausos kokus, aizvācot koku kritālas. Arī šie dabas elementi ir daudzu, tai skaitā retu un aizsargājumu sugu dzīves vietas.

Ieteikumi pastaigu dabā organizēšanai

Savā mežā:

- Pirms kādas dabas teritorijas izmantošanas pastaigām vēlams:
 - tajā veikt bioloģisko inventarizāciju, īpašu vērtību pievēršot aizsargājamām sugām un biotopiem;
 - balstoties uz inventarizācijas datiem, izplānot pastaigu maršrutu tā, lai tas ietvertu ainaviskus skatu punktus, kā arī interesantus dabas objektus, bet neietvertu tos, kurus cilvēki varētu apdraudēt un otrādi;
 - ierīkot vai marķēt takas;
 - takas apkārtnes sakopšanu veikt tikai balstoties uz izpētes rezultātiem;
 - sagatavot informatīvi - izglītojošu materiālu (kaut vai vienas A4 formāta lapas apjomā) par pastaigas vietu.
- Sekot, vai netiek nobradāta zemsedze un nogāzēs nesākas augsnes erozija;
- Veikt pasākumus bioloģisko vērtību saglabāšanai (piemēram, pļavu pļaušanu) vismaz taku tuvumā;
- Sausus kokus taku tiešā tuvumā cirst tikai gadījumā, ja tas apdraud takas apmeklētāju drošību;
- Nepieciešamības gadījumā ierīkot takas ar mākslīgu segumu un laipas vai nožogojumus, kā arī iežogojot pret nobradāšanu īpaši jūtīgas vietas;
- Taku labiekārtojuma konstrukcijām jānodrošina taku lietotāju drošība;
- Taku sistēmai jānodrošina iespējas dažādām pastaigām, respektējot to lietotāju dažādās intereses un fiziskās spējas; tajā skaitā nepieciešams radīt arī cilvēkiem ar īpašām vajadzībām labiekārtotas un marķētas takas.

Vedot tūristus citur:

- Izvēlēties vietas, kas ir atbilstoši labiekārtotas;
- Priekšroku dodiet mazāk apmeklētām vietām.

Praktiski piemēri pastaigu piedāvājuma veidošanai

Talsu rajona Kolkas pagastā lauku mājas “Ūši” saimniece ir izstrādājusi jauku maršrutu kājāmgājējiem, kur apvienota iepazīšanās gan ar vietējiem kultūras un vēstures un pieminekļiem, gan arī – ar dabas objektiem, kas atrodas tuvējā apkārtnē.

Ūšu kājāmgājēju maršruts (maršruta aprakstu gatavojuši pati saimniece).¹

Ne tikai no virspuses, bet mazliet tuvāk, dziļāk iepazīt Kolku, tās ļaudis, “Ūšu” mājas saimnieki piedāvā doties pastaigā pa seno līvu ciemu.

To sāksim Līvu centrā pašā Kolkas viducī. Ekspozīciju šeit izveidojuši, lībiešu kultūras un vēstures mantojumu apzinājuši Kolkā dzīvojošie līvi. Uzzināsim, kā lībieši dzīvojuši un saimniekojuši agrāk un tagad, kā skan līvu valoda un dziesmas skaņu ierakstos. Iepazīsim tos lībiešu tautas dižgarus, kuru dzīve vai sabiedriskā darbība bijusi nozīmīga Kolkas ciema vēsturē.

Apskatīsim skolu ēkas, kur dažādos laika periodos savu pirmo izglītību ieguvuši šī un apkārtējo ciemu bērni, un baznīcas, kas liecina par diezgan rosīgu reliģisko dzīvi šajā nelielajā ciemā, jo uz nepilniem diviem tūkstošiem iedzīvotāju tās ir trīs, un visas darbojošās. Divas no tām – luterāņu un pareizticīgo, 19.gs. beigās celtas, un ir šī pretrunīgā laika liecinieces. Katoļu šajā ciemā ieradusies nesen.

¹Materiālā minētie piemēri ir jāuztver kā piemēri, nevis konkrēta uzņēmuma pašreizējā aktuālā reklāma

Iziesim jūras krastā tur, kur balo veco steķu pāļi, bet blakus uzbūvēta jaunā laivu piestātne. Vīri tāpat kā senāk iet zvejā, bet viņu sievas zivis apstrādā. Tur tālumā var redzēt arī Kolkasragu iestiepjamies jūrā, bet līdz tam vēl krietns gabals ejams.

Mērojot daļu ceļa pa baltajām jūras smiltīm un daļu ceļa pa mežu, pavērosim šeit raksturīgo kangaru un vigu ainavu, kas tiek uzskatīta par unikālu visā Eiropā, un nokļūsim pašā tālākajā Ziemeļkurzemes stūrī – Kolkasragā. Tur krastā, viņu apskalotas, stāv vecās bākas drupas, bet jūrā gaismu ceļotājiem rāda jaunā Kolkas bāka. Uzzināsim, kādu ievēribas cienīgu pagātnes notikumu liecinieks ir Kolkasrags.

Kad to visu acīm un ausīm būsīm baudījuši, atgriezīsimies “Ūšu” sētā, lai stiprinātu miesu ar uz ugunsкура pagatavotu “bukstiņu” biežputru. Tie, kas būs nesteidzīgi savos ceļos, varēs baudīt vakara mieru un klausīties circeņu dziesmās, sēžot pie ugunsкура “Ūšu” pļaviņā pie jūras, un no rīta sagaidīt sauli lecam turpat aiz kāpas.

Maršrutā vēlamies iepazīstināt ar savu dzimto ciemu, kas, mūsu skatījumā, ir bagāts ar savdabībām, un gana interesants kā vēstures, tā dabas pētniekiem.

Ilustrācija 2. Ūšu mājas saimniece Dženeta Marinska arī glabā un tūristiem eksponē ar kulināro mantojumu saistītās Kurzemes vērtības – sklandraušus. Foto: Juris Smaļinskis

Netālu no Ūšiem - Talsu rajona Dundagas pagastā zemnieku saimniecībā aktīvi saimnieko Kārklvalku ģimene. Saimnieki savulaik izstrādāja projektu, kas veiksmīgi ilustrē to, kā vide var dot cilvēkam jaunas idejas, lai attīstītu savu uzņēmējdarbību. Zemāk apskatāms neliels projekta apraksts, kurā minēti ne tikai praktiski piemēri pastaigu organizēšanai, bet arī citi veiksmīgi risinājumi, kā piesaisīt un izglītēt saimniecības apmeklētājus:

Zemnieku saimniecības “Pūpoli” viesu namam ir piešķirts Zaļais sertifikāts. Viesi, kuri atpūšas mūsu viesu namā, labprāt vēlas iepazīt mūsu novadu, apkārtni, izzināt tās kultūrvēsturiskās, dabas un ainaviskās vērtības.

Interesantākie dabas objekti:

1. Dabas liegumi:

- “Zilie kalni” (senā Baltijas Ledus ezera stāvkrasts) – izcils ģeoloģiskās vēstures piemineklis ar estētiski iespaidīgām gravu ieleju ainavām (ietilpst saimniecības teritorijā);
- Kaļķupes ieleja ar apkārtējo gravu reljefa apvidu (13 ha ietilpst arī Z/S “Pūpoli” teritorijā);
- Vīdāles īvju audze;

- Dižkalnu īvju audze.

2. Dižkoki un dižakmeņi:

- Rīgzemju ozols (lielākais ozols Ziemeļkurzemē, tā apkārtmērs 9,2 m);
- Upsīšu dižakmens ar senām rakstu zīmēm (apkārtmērs 16,3 m).

3. Puiškalns – lielākais pilskalns Dundagas apkārtnē.

4. Mežu masīvi, kuri raksturojas ar mežaudžu dažādību, neskartību, ozolu audzēm, ogu un sēņu bagātībām.

5. Vairāku Latvijā īpaši populāru tūrisma vietu un objektu tuvums, kas ir nozīmīgi gan vietējam, gan starptautiskam tūrismam:

- Slīteres nacionālais parks;
- Kolkas rags – vietas, kur satiekas divas jūras; ievērojams arī ar retu gājputnu koncentrēšanās vietām pavasaros;
- Dundagas ciemats ar Ziemeļkurzemē lielāko viduslaiku pili;
- Lībiešu kultūrvēsturiskā teritorija “Lībiešu krasts” ar zvejniekciemem;
- Rīgas jūras līča un Baltijas jūras piekrastes pludmales.

Tā kā saimniecības teritorija ietilpst “Zilo kalnu” lieguma zonā, līdz ar to tās saimnieciskā darbība ir ierobežota. Zemnieku saimniecības īpašnieki Dundagas pagasta Kaļķu ciema apkārtnē iecerējuši attīstīt lauku tūrismu, īpašu uzmanību pievēršot tieši ekotūrismam. Plānots izveidot dabas parku ar nosaukumu “Zilie kalni”, kura kopplatība ir 60 ha. Šī parka gravas un kraujas saglabāsies neskartas, kādas daba tās laikā gaitā ir izveidojusi. Parks ietvers sevī piecas dabas takas ar interesantiem, savdabīgiem kokiem, akmeņiem, dažādiem augiem:

1. taka “Pastaiga gar Ledus ezera krastu” – garums 1,3 km;
2. taka “Caur ozola birzi gāju” – garums 1,8 km;
3. taka “Meža strauta taka” – garums 1,5 km;
4. taka “Tematiska bioloģiskā izziņas taka” (pastaigas laikā tiek iepazīti ārstniecības augi);
5. taka “Ornitoloģiskā taka”.

Vēl tiks iekārtotas telšu vietas, ugunsgrāku un atpūtas vietas, no dabīgiem materiāliem senatnīgā stilā atjaunota dzeramā ūdens aka. No jauna tiks celts skatu tornis, kurā uzkāpjot, varēs redzēt jūru.

Tā kā Dundagas vidusskolā vidusskolas skolēni apgūst tūrisma pamatus, saimniecība būs vieta, kur skolēni to varēs apgūt praktiski. Tāpēc arī skolas darbinieki un skolēni ar lielu interesi iesaistās šajā projektā. Skolēni gūs praktisku pieredzi dabas parka veidošanā un sakopšanā, gūs pozitīvu attieksmi pret dabas vērtību saglabāšanu.

Krāšņās dabas ainavas būs labs palīg līdzeklis mākslas skolai, rīkojot praktiskas nodarbības zīmēšanā un gleznošanā, kā arī – atpūtas un izglītojošas nometnes.

Ilustrācija 3. Zemnieku saimniecība „Pūpoli”. Foto: Juris Smaļinskis

“Gar jūras zeltmirdzošo krastu”

Iztrausies beidzot no sava auto!

Sēdies uz divriteņa vai vislabāk kājām dodies pastaigā pa Vidzemes akmeņaino jūrmalu: “Vitrupe – Ķurmragi”!

Apskatīsi Ežragu, Ķurmragu, Veczemju klintis. Takas vedīs gan pa ēnainu mežu, gan garām zvejnieku mājām. Dabas mīļotājs ieraudzīs milzumdaudz akmeņiem nosētu jūras krastu, gleznainus klinšu atsegumus, tumšzaļas jūrmalas priedes. Katrā solī ceļotāju pavadīs mūžam šalcošā baltputu viļņu dziesma!”

Ilustrācija 4. Vidzemes akmeņainā jūrmala. Foto: Juris Smaļinskis

Pavisam vienkāršs, īss un lakonisks, bet atraktīvi noformulēts un tādēļ tūristiem saistošs pastaigas piedāvājums atrodams viesu mājas “Svētupe” informatīvajā mapē, kas apskatāms iepriekšējā lappusē.

2.1.2 Pikniks dabā

Ar pikniku šai gadījumā domāta atpūta un maltītes ieturēšana dabā. Tā var norisināties gan izmantojot jau esošas, šim mērķi paredzētas vietas ar ugunsurkiem, soliēm un galdiem, gan arī vienkārši piesēžot pļavā, mežā uz vējgāzta koka, upes vai ezera krastā.

Iespējamās ietekmes

Potenciāli negatīvās ietekmes ir atkarīgas no piknika vietas izvēles, tur esošā labiekārtojuma un piknikotāju uzvedības. Neveiksmīgi izvēlētas piknika vietas gadījumā jebkurš cilvēks arī negribot var nodarīt kaitējumu dabai: nobradāt vai iztraucēt kādu retu un aizsargājamu augu vai dzīvnieku. Ja piknikošana notiks kāda putna ligzdas vietas tiešā tuvumā, ļoti iespējams, ka tas pametīs ligzdu. Nevietā ierīkots ugunskurs, protams, izraisīs zemsedzes bojāeju. Kādas jūtīgākas vietas (nogāzes, kāpas) izmantošana piknikam kaut vai tikai vienu reizi var novest jau pie zemsedzes un augsnes erozijas. "Aizmirsts" ēdiena iepakojums radīs vides piesārņojumu ar sadzīves atkritumiem. Atklāts, ka dabā atstātās tukšās pudeles un skārda bundžas darbojas kā kukaiņu lamatas, kur aiziet bojā milzum daudz dzīvo radību.

Ieteikumi piknika dabā organizēšanai

- Ja kāda teritorija regulāri tiek izmantota piknikošanai, vēlams izmantot jau esošu labiekārtotu atpūtas vietu, vai arī šādu vietu iekārtot;
- Pirms labiekārtotas atpūtas vietas izveides būtu vēlams:
 - dotajā teritorijā veikt bioloģisko inventarizāciju, īpašu vērību pievēršot aizsargājamām sugām un biotopiem;
 - balstoties uz inventarizācijas datiem, atpūtas vietu labiekārtot ar ugunsкура vietu, malkas novietni, soliēm un galdiem, kā arī atkritumu urnām un tualeti (vēlams seperācijas).
- Ugunsкура kurināt tikai norādītās vietās un ugunsкура kurināšanai izmantot tikai šim nolūkam atvēlēto malku (pašiem neiet un necirst to tuvākajā apkārtnē) vai līdzpaņemto malku, vai arī ēdiena pagatavošanai izmantot prīmusus;
- Ja piknikam tiek izmantota dabā neiezīmēta vieta, apmešanās tajā jāaskaņo ar zemes tiesisko valdītāju;
- Visus atkritumus, pat ja ir atkritumu urnas, vēlams ņemt līdzi līdz vietai, kur iespējama to atstāšana sašķīrotā veidā;
- Sekot vai netiek nobradāta zemsedze un nogāzēs nesākas augsnes erozija;
- Nepieciešamības gadījumā ierīkot takas ar mākslīgu segumu un laipas vai nožogojumus.

Jāņem vērā arī apstākļi, ka jebkurš apmeklētāju izmantots infrastruktūras objekts ir regulāri jāuztur un jāapsaimnieko.

Praktisks piemērs piknika piedāvājuma veidošanai

Siguldas pusē piknikus (līdz pat 30 un vairāk personām) organizē lauku mājas "Siguldas Viesturi" saimniece. Māja atrodas 5 km aiz Siguldas pie Sviķupītes. Pikniks tiek organizēts pašā upītes krastā pie pirts. Vieta ir speciāli labiekārtota – ierīkota ugunsкура vieta, arī tiek izvietots lielais koka galds un soli. Sausā tualete, kas ir piknikotāju rīcībā, ir pie pirts.

Saimnieki uzņem viesus, piedāvājot sagatavot nepieciešamo pārtiku – gan gatavas maltītes, gan arī desiņas vai gaļu cepšanai uz ugunsкура. Kad ceļotāji ir paēduši, iespējams doties nelielā pārgājienā. Tuvējā apkārtnē var apskatīt – Vildogas pilskalnu, Raganu katlu, Satezeles pilskalnu.

Pēc piknika 15 personām tiek piedāvāta nakšņošana mājā. Vasaras laikā, protams, ir iespēja nakšņot arī visiem pārējiem viesiem, izmantojot telšu celšanas iespējas, kam vieta arī ir speciāli ierīkota.

2.1.3 Peldēšanās

Atpūta pie ūdens, ieskaitot peldēšanos, ir viens no pieprasītākajiem aktivitāšu veidiem lauku vidē. Kā liecina LLTA “Lauku ceļotājs” veiktās aptaujas, apmēram 70% Latvijas iedzīvotāju grib atpūsties vietās, kur tiešā tuvumā ir ūdens.

Tai pat laikā peldēšanās ir viena no tām aktivitātēm, kas var būtiski ietekmēt ne tikai peldvietu ūdeņu kvalitāti – gan sanitāro, gan bioloģisko, bet arī pašu atpūtnieku veselību un dzīvību. Pat arī tad, ja ūdens liekas tīrs, tas var būt piesārņots ar dažādiem mikroorganismiem – baktērijām, vīrusiem un vienšūņiem, kuri var kaitēt veselībai. Peldoties piesārņotā un sliktas kvalitātes ūdenī, var saslimt ar dažādām slimībām. Visbiežāk iegūtās saslimšanas izpaužas kā kuņģa – zarnu darbības traucējumi. Dažas stundas pēc peldēšanās sliktas kvalitātes ūdenī cilvēkam uz ādas var parādīties izsitumi, nieze vai dedzināšanas sajūta. Retāk sastop ādas, auss infekcijas, acu iekaisumus un elpošanas ceļu infekcijas. Ūdeni var piesārņot ikviens peldētājs. Piemēram, ar akūtu zarnu infekciju slims cilvēks, ja viņš neievēro personīgo higiēnu, var piesārņot ūdeni ar zarnu nūjiņas grupas baktērijām. Peldūdēns kvalitāti galvenokārt ietekmē nepietiekami attīrītu notekūdeņu novadīšana ūdens tilpnē, piesārņojumu noplūdes no lauksaimniecībā izmantojamām zemēm un dzīvnieku izdalījumi (fēces, urīns).

Visbiežāk mikroorganismi nonāk mūsu ķermenī nejauši norijot ar infekcijas slimību izraisītājiem piesārņotu ūdeni. Tomēr infekciju var izsaukt arī šo mikroorganismu nokļūšana acīs, degumā, ausīs, kā arī saskrāpējumos un iegriezumos. Bērni, veci cilvēki un cilvēki ar novājinātu imūno sistēmu ir pakļauti vislielākajam riskam saslimt pēc peldēšanās piesārņotā ūdenī.

Peldvietu ūdens kvalitātes uzraudzību Baltijas jūras un Rīgas jūras līča peldvietās, kā arī atsevišķās iekšzemes peldvietās peldsezonas laikā (01.05. – 30.09.) veic valsts aģentūra “Sabiedrības veselības aģentūra”².

2007. gada peldsezonā 5 Latvijas pludmalēm: Ventspils pilsētas pludmalei, Ventspils jahtu klubam, Liepājas pludmalei “Pie stadiona” un Jūrmalas pludmalēm – Majori un Bulduri tika piešķirts Zilais Karogs.

Zilais karogs ir ekosertifikācijas veids, kas tūristam garantē Eiropas standartiem atbilstošu peldvietas vai jahtu ostas kvalitātes līmeni. Pludmalē Zilo karogu atļauts uzvilkt, ja tā atbilst Zilo karogu kustības noteiktajiem kritērijiem par vides aizsardzību un apsaimniekošanu, vides izglītību un informāciju, kā arī drošību un citiem pakalpojumiem. Pludmalē jābūt arī atbilstošai ūdens kvalitātei. Šis sertifikācijas veids domāts g.k. pilsētu pludmalēm, kurās atpūšas liels daudzums cilvēku.

Visās ūdenstilpēs un ūdenstecēs, kas Ministru kabineta 1997. gada 22. aprīļa noteikumos Nr.155 "Noteikumi par ūdens lietošanas atļaujām" minētas kā peldvietu ūdeņi, jāievēro MK 01.09.1998. noteikumu Nr.300 “Peldvietu iekārtošanas un higiēnas noteikumi” prasības.

Ilustrācija 5. Nelabiekārtota un apmeklētāju degradēta peldvieta pie Laukezera. Foto: Juris Smalīnskis

²<http://www.sva.lv/>

Iespējamās ietekmes

Peldēšanās izraisītās potenciāli negatīvās ietekmes uz dabu galvenokārt var būt saistītas ar peldvietas pārlietu nobradāšanu, tai skaitā zemūdens daļā, un piesārņošanu ar sadzīves atkritumiem. Bez videi nodarītā kaitējuma tas pazemina arī attiecīgās vietas rekreatīvo vērtību: nobradātu un piedrazotu vietu reti kurš vairs gribēs izmantot atpūtai. Personīgās higiēnas neievērošana veicina ūdeņu eitrofikāciju ar visām no tā izrietošajām sekām.

Ieteikumi peldvietu ierīkošanā

- Pirms kādas teritorijas izmantošanas peldvietas ierīkošanai būtu vēlams:
 - tajā veikt bioloģisko inventarizāciju, īpašu vērtību pievēršot aizsargājamām sugām un biotopiem;
 - balstoties uz inventarizācijas datiem atpūtas vietu labiekārtot ar laipu(ām), pārgērbšanās kabīnēm, kā arī atkritumu urnām un tualeti (vēlams seperācijas);
 - ja ūdenstilpnē tiek izmantotas arī motorlaivas un/vai ūdensmotocikli, no peldētāju drošības viedokļa peldvietas akvatoriju nepieciešams norobežot ar bojām.
- Ja ūdenstilpi vai tās krastus apdzīvo reti un/vai aizsargājami augi un dzīvnieki, pie peldvietas vēlams izlikt informatīvi izglītojošu stendu(s) par nepieciešajiem ierobežojumiem, kas nodrošinātu minēto sugu aizsardzību;
- Ir jāseko, lai peldvietās neuzturētos dzīvnieki (kas arī var būt infekcijas izplatītāji);
- Regulāri pārbaudīt, vai peldvietā netiek nobradāta zemsedze un ūdens augājs peldvietas tuvumā;
- Gan tūrisma mītnē, gan peldvietā vēlams izvietot izglītojošus materiālus par personīgās higiēnas ievērošanas nepieciešamību.

2.1.4 Sēņošana un ogošana

Tas laiks, kad pat pilsētnieki paši vāca krājumus ziemai – vārīja mežogu ievārījumus un marinēja sēnes, acīmredzot ir pagājis. Tomēr vēl arvien ir daudz cilvēku, kam ogošana un it īpaši sēņošana ir hobijs. Tie ir cilvēki, kam ne mazāk svarīgs ir pats process, kā gala rezultāts. Īpaši pievilcīga šī tipa aktivitāte varētu būt bērniem, kuriem ļoti būtisks ir izziņas process: iemācīties pazīt mūsu mežos augošās ogas un sēnes. Mazāka piekrišana ogošanai un sēņošanai varētu būt no ārzemju, it īpaši Rietumeiropas klientiem, jo viņu valstīs neviens to praktiski vairs nedara.

Iespējamās ietekmes

Ja jūsu īpašumā sēņos un ogos tikai jūsu ģimenes locekļi un jūsu klienti, nekādām negatīvām ietekmēm uz dabu nevajadzētu rasties. Problēmas parasti ir tikai tur, kur ogotāju un sēņotāju ir par daudz. Īpaši jūtīgi šai ziņā ir purvi. Droši vien katrs ir redzējis izbradātās melnās takas purva sūnā, kas ved iekšā populārākajos dzērveņu purvos. Pat ja pārtrauktu pa šīm takām staigāt, sūnas un citi purva augi tur vēl ilgi neaugs – purvi ir ļoti jūtīgi pret nobradāšanu un atjaunojas ļoti lēni.

Ieteikumi sēņošanas un ogošanas organizēšanai

- Neatkarīgi no tā, vai savus klientus vedat ogot uz jūsu īpašumā esošu purvu (vai tā daļu), vai arī uz cita īpašumā esošu purvu, sekojiet, lai tas, it īpaši purva malas, pārlietu netiktu nobradāts;
- Gādājiet, lai jūsu klienti tiktu nodrošināti ar tā apvidus karti, kur paredzēta ogošana vai sēņošana, kā arī ar sēņu rokasgrāmatu;
- Ja klienti nepazīst vai vāji pazīst ogas un sēnes, vēlams viņus nodrošināt ar zinošu pavadoni.

*Ilustrācija 6. Dažkārt vērts pievērst uzmanību arī sēņu formu un krāsu daudzveidībai.
Attēlā – košā agrene – viena no pirmajām pavasara sēnēm. Foto: Juris Smaļinskis*

2.1.5 Putnu un citu dzīvnieku vērošana, fotomedības

Mūsdienu pasaules raksturīga iezīme ir divas pretējas tendences: atsvešināšanās no dabas jeb dabas pazaudēšana un aktīva tās meklēšana. Viens no populārākajiem dabas meklēšanas veidiem ir putnu novērošana. Arī Latvijā šis dabas izziņas un atpūtas veids kļūst aizvien populārāks. Liela loma putnu vērošanas publisku pasākumu organizēšanā ir īpaši aizsargājamo dabas teritoriju – nacionālo parku administrācijām un Latvijas Ornitoloģijas biedrībai. Runā, ka Anglijā mājas vērtību nosaka arī tas, cik daudz putnu sugu mīt tās apkārtnē. Savukārt medību instinktu apmierināšanai mūsdienu cilvēks šaujmieroci nomainījis ar foto vai videokameru.

Putnu novērošana ir gan dabas izziņa, gan sava veida sports jeb sacensība: kurš ieraudzīs pēc iespējas vairāk putnu sugu. Mazāk populāra ir citu dzīvnieku novērošana, jo apskates objekti ir salīdzinoši grūtāk atrodamī un ieraugāmi. Starp šiem citiem pasaulē viena no populārākajām aktivitātēm ir vaļu un delfīnu novērošana.

Ilustrācija 7. Putnu vērotāji – fotogrāfi Engures ezera dabas parka skatu tornī. Foto: Juris Smaļinskis

Iespējamās ietekmes

Kā jau runājām, cilvēks, nonākot saskarē ar dzīvo dabu, arī negribot var nodarīt tai kaitējumu. Praktiski jebkurš perējošs putns pametīs ligzdu, ja to atkārtoti vai ilgstoši traucēs ligzdā. Šāds risks pieaug fotomedību laikā, ja uz vajadzīgo fotomirkli tiek ilgstoši gaidīts. Lai gan fotomedību mērķis ir cēls – „nomedīt” dzīvnieku, to nenogalinot, nemākulīgas fotomedības var kaitēt vai pat nogalināt dzīvnieku.

Cilvēki mēdz piebarot putnus, reizēm arī citus dzīvniekus. Tas ne tikai atvieglo to novērošanu. Dzīvnieki tiek piesaistīti dotajai vietai un bieži kļūst atkarīgi no piebarošanas. Īpaši izteikta šī parādība ir ziemā un spilgts piemērs ir gulbji un mežapīles. Uznākot salam, piebarotie gulbji bieži vien neaizlido pat tad, ja ūdenskrātuve aizsalst. Ja piebarošanu pārtrauc, putni, protams, var aiziet bojā.

Ieteikumi dzīvnieku vērošanas un fotomedību organizēšanai

- Pirms kādas teritorijas izmantošanas putnu un citu dzīvnieku novērošanai, kā arī fotomedībām būtu vēlams:
 - tajā veikt bioloģisko inventarizāciju, īpašu vērību pievēršot dzīvnieku barošanās un atpūtas, kā arī koncentrēšanās vietām;
 - balstoties uz inventarizācijas datiem, izplānot novērošanas punktu atrašanās vietas tā, lai tās dotu gan iespēju dzīvniekus redzēt, gan tai pat laikā tos netraucētu, it īpaši putnus to ligzdošanas laikā;
 - ierīkot skatu torņus, platformas vai vienkārši slēptuves, kurās novērotājs paliktu dzīvnieka neredzams;
 - sagatavot informatīvi - izglītojošu materiālu (kaut vai vienas A4 formāta lapas apjomā) par novērojamiem dzīvniekiem un to pareizu novērošanu.
- Sekot vai skatu vietās netiek nobradāta zemsedze un nogāzēs nesākas augsnes erozija;
- Nepieciešamības gadījumā ierīkot takas ar mākslīgu segumu un laipas vai nožogojumus;
- Uzsākot dzīvnieku piebarošanu, to turpināt vismaz līdz pavasarim.

Praktiski piemēri putnu un dzīvnieku vērošanas un fotomedību piedāvājuma veidošanai

Zemgalē, Bauskas rajona Rundāles pagastā, viesojoties lauku mājā “Straumēni”, praktiski jebkuram interesentam ir iespējams arī novērot dažādu sugu putnus – vasarā tie ir stārķi un zivju gārnis un visa gada garumā - arī gulbji un meža pīles. Tā kā māja atrodas gandrīz pašā Lielupes krastā, bieži vien šī novērošana iespējama pat, īpaši tai negatavojoties un neslēpjoties no putniem, jo tie brīvi lidinās virs upes vai uzturas tās tiešā tuvumā.

Vasarā biežākie viesi ir aptuveni 6 tuvējā apkārtnē ligzdojošie baltie stārķi, nereti vientuļīgos klejojumos manāms arī viens melnais stārķis. Lai arī ir novērots, ka netālu no mājas parasti ligzdo tikai 2 pāri gulbju, ik pa laikam mēdz būt, ka “viesu” skaits sasniedz gandrīz pat 100. Tieši tāpat kā melnais stārķis, ir novērots, ka arī zivju gārnis labprāt viens pats pārlūko teritoriju.

Aptuveni 500 m no mājas ir nelieli mākslīgi izrakti dīķi, kur pavasaros pēc Lielupes paliem ir augstāks ūdens līmenis nekā pārējā laikā un tad tajos ir daudz zivju, kas izraisa lielu putnu koncentrāciju dīķu tuvumā, līdz ar to pacietīgiem vērotājiem nodrošinot interesantus skatus.

Pirms praktiskās putnu vērošanas dabā “Straumēnos” viesiem ir iespēja iepazīties ar tiem arī no zinātniskā/teorētiskā viedokļa – saimniece Emerita Buķele ir sagatavojusi informatīvo materiālu, kas pastāsta par katru putnu sugu, to dzīvi. Līdz upei ir ierīkota taka un iespējams izvēlēties vairākas novērošanas vietas, tāpat paņemt līdzī binokli.

Arī Kurzemē viesu mājas “Saulskalni” saimniece R. Valtere, jau sākot no aprīļa un/vai maija, viesiem piedāvā tādu aktivitāti kā putnu vērošana, ko pati to saucot par “putnošanu”.

“Putnošana” – tāpat kā ogošana vai sēņošana vilina iet dabā, aktīvi un aizrautīgi pavadīt brīvo laiku kopā ar ģimeni vai draugiem. “Sauleskalnu” tuvumā ziemo ap 20, bet vasarā novēroti vairāk kā 50 dažādu sugu putni. Gaidīsim “putnotājus” neatkarīgi no vecuma un pieredzes. Palīdzēšu tiem, kas varbūt pirmo reizi turēs savās rokās tālskati vai mēģinās atpazīt dārzā sastapto putniņu. Un, ja iespējams, mācīšos no zinošāka putnu pazinēja.

Mēs piedāvājam:

- putnu vērošanu dārzā, risinot vakara sarunas kamīna vai ugunsкура gaismā, iepazīstoties ar putnu attēliem, klausoties putnu balsu ierakstus;
- putnu vērošanu, ejot pa marķētu taku gar dīķi, caur mežu un pāri pļavai (garums – 1 – 2 km);
- putnu vērošanu, ejot brīvā maršrutā pa mežu, vadoties pēc apvidus orientēšanās kartes (maršruta garums – 2 – 5 – 10 km);
- putnu vērošanu, izbraucot pie Vilgāles ezera vai citas lielākas ūdenskrātuves (15 – 20 km no viesu mājas);
- putnu zīmēšanu (vērojumi un fantāzijas);
- putnu būrīšu izgatavošanu dažādu sugu putniem; būrīšu izvietošanu dabā.

“Putnotāju” rīcībā ir:

- vairāki tālskati;
- visu Eiropas putnu noteicējs;
- apvidus un maršruta kartes;
- materiāli un darba rīki putnu zīmēšanai un putnu būrīšu izgatavošanai.

Lai gūtu plašāku priekšstatu par putniem, aicinām apmeklēt arī:

- privātmuzeju “Jura putni” Alsungas pagastā, kas atrodas 30 km no viesu mājas. Muzejā ir apskatāma dabas un cilvēka fantāziju veidota kokgriezuma pasaule;
- Kalvenes zooloģisko dārzu “Cīruļi” (50 km), kur savvaļas dabai līdzīgos apstākļos apskatāmi dažādi dzīvnieki un plēsīgie putni.

Talsu novada muzeja ekspozīciju “Engures ezera un Jūrmalas putni” – putnu būrīšus, ligzdas, videoklipu par Engures ornitologu bāzes darbu. Pa ceļam uz muzeju iespējams pavērot Talsu apkārtnes putnus arī no putnu vērošanas torņa.

Lieliska vieta, kur doties vērot putnus ir Papes ezers - sekls lagūnezers, kas lielā mērā aizaudzis ar niedrēm. Tam ir īpaša loma kā daudzu vietējo putnu ligzdošanas un gājputnu atpūtas un barošanās vietai. Ezers un tā apkārtnē ir viena no labākajām putnu novērošanas vietām Latvijā, it īpaši putnu migrācijas laikā. No marta sākuma līdz maija beigām jūrā norisinās intensīva ūdensputnu (kākauļu, tumšo un melno pīļu, ķerru, gārgaļu, kā arī peldpīļu, klijkaiju, kaiju un zīriņu) migrācija. Rudeņos tūkstošiem gājputnu un sikspārņu kā migrācijas ceļu izmanto aptuveni 1 km šauro joslu starp Papes ezeru un jūru. Migrācijas maksimuma laikā – septembra beigās – oktobrī atsevišķās dienās putni tur burtiski plūst vienlaidus straumē. Galveno masu veido žubītes, zīlītes, zeltgalviši, ķivuļi, bet līdzās tiem pārvietojas arī daudzas, jo daudzas citas sugas. Sīkputnu straumei seko zvirbuļvanagi, augstāk ne reti pārvietojas lieli lauku baložu un zosu bari. Oktobrī – novembrī pie austrumu vējiem naktīs iespējama intensīva pūču migrācija. Pats Papes ezers ir nozīmīga ūdensputnu un mitrājiem raksturīgo putnu ligzdošanas vieta. Interesantākie tur ligzdojošie putni ir lielais dumpis, meža zoss, pļavu lija, ormanītis, mazais ormanītis, dzērve, stepes čipste, Seivi ķauķis, bārdzīlīte un somzīlīte.

Putnu novērotājiem, kas ierodas Papē, ir iespēja doties vai nu uz ornitoloģisko stacionāru jeb putnu staciju, vai putnu novērošanas torni. Putnu stacija atrodas pie jūras, un ornitologi tajā strādā rudens migrāciju periodā – parasti no augusta sākuma līdz novembra vidum. Pārējā laikā bāze slēgta. Putnu tornis atrodas ezera pašā dienvidu galā blakus ceļam un interesentiem ir pieejams visu gadu. No ceļa līdz ūdenī iebūvētajam tornim ved laipa. Torņa iekšpusē izlikti plakāti ar tur novērojamo putnu attēliem.

Bez tam visos gadalaikos iespējamas arī ekskursijas gida pavadībā pie savvaļas zirgiem, kas kopš 1999. gada mitinās Papes ezera austrumu piekrastes pļavās. Konik Polski šķirnes zirgi, kas piemērojušies dzīvei savvaļā, tur nokļuvuši pateicoties Pasaules Dabas Fonda Latvijas projektam “Papes ezers: dabīgo pļavu atjaunošana”.

Ilustrācija 8. Putnu vērošanas tornis pie Papes ezera. Foto: Juris Smaļinskis

2.1.6 Izjādes vai braukšana ar zirgu pajūgu

Šis ir viens no populārākajiem aktivitāšu veidiem to Latvijas iedzīvotāju vidū, kas atpūsties dodas uz laukiem. Izjādes var būt gan šim nolūkam speciāli atvēlētā laukumā, gan pa tuvāko apkārtni, gan veicot garāku, vairāku dienu pārgājienu zirga mugurā. Atpūtas vietas apkārtni noteikti interesantāk un emocionālāk ir apceļot zirga pajūgā. Zirga pajūgus bieži izmanto vietās, kur mehānizētā transporta lietošana ir nevēlama, piemēram, īpaši aizsargājamās dabas teritorijās. Īpaši populāri tas ir daudzās Rietumeiropas un Centrāleiropas valstīs.

Iespējamās ietekmes

Pārvietošanās dabā zirga mugurā ir aizraujoša, bet dabu stipri ietekmējoša aktivitāte, it īpaši, ja šī aktivitāte notiek ārpus šim nolūkam atvēlētām takām. Zirga pakavi ir tie, kas atstāj vislielāko iespaidu uz dabu. Atliek dažas reizes nojāt pa vienu un to pašu vietu, lai tur atsegtos augsne vai pat sāktos augsnes erozija, nemaz nerunājot par to, ka tur augošais retais un aizsargājamais augs arī jau būtu nomīdīts.

Bez tam gan izjādes, gan braukšana ar zirga pajūgu var traucēt citus cilvēkus, kas arī atpūšas dabā, bet iet ar kājām vai brauc ar divriteni. Katrā ziņā taka, pa kuru iepriekš būs jāts vai braukts pajūgā ar zirgu, pēc tam būs nepiemērota iešanai vai braukšanai ar divriteni.

Ieteikumi izjāžu vai braukšanas ar zirgu pajūgu organizēšanai

- Pirms kādas dabas teritorijas izmantošanas izjādēm ar zirgu būtu vēlams:
 - tajā veikt bioloģisko inventarizāciju, īpašu vērību pievēršot aizsargājamām sugām un biotopiem;

- balstoties uz inventarizācijas datiem izplānot izjāžu maršrutu tā, lai tas ietvertu ainaviskus skatu punktus, kā arī interesantus dabas objektus, bet jāšana nenotiktu pa vietām, kur sastopami reti biotopi un sugas;
- ierīkot vai marķēt takas dabā;
- sagatavot informatīvi - izglītojošu materiālu (kaut vai vienas A4 formāta lapas apjomā) par izjāžu vai izbraukuma vietām;
- Ja tiek jāts reti un pa vietām, kur nav taku, vēlams katru reizi izvēlēties citu maršrutu, atceroties nosacījumu par retajiem biotopiem un sugām;
- Sekot vai izjādes nenotiek ārpus takām (kur to nevajadzētu), un vai nogāzēs nesākas augsnes erozija;
- Nepieciešamības gadījumā ierīkot takas ar mākslīgu segumu;
- Gan izjādēm, gan braukšanai ar zirga pajūgu izmantot citas takas, nevis tās, ko lieto kājāmgājēji un velobraucēji;
- Gan izjādēm, gan braukšanai ar zirga pajūgu ieteicams veidot noslēgtus, apļveida maršrutus;
- Ja ir iespēja līdz kādam apskates objektam nokļūt gan ar mašīnu, gan ar zirga pajūgu, kā transporta līdzekli vēlams izmantot pajūgu, it īpaši gadījumos, ja tā ir īpaši aizsargājamā dabas teritorija.

Praktiski piemēri jāšanas vai braukšanas ar zirgu piedāvājuma veidošanai

Lauku mājas “Straumēni” saimniece E. Buķele ir izzinājusi un daudz viesus ieinteresējusi ar iespējamām zirgu izjādēm, kas tiek piedāvātas netālu no mājas – tas ir pie Rundāles un Mežotnes pilīm.

Pie Rundāles pils izjādēm parasti tiek piedāvāti 5 zirgi. Maršruti var būt diferencēti – izjādes ilgst no vienas līdz trim stundām. Tie visi ir noslēgti maršruti – atgriešanās vienmēr paredzēta sākotnējā vietā. Ar zirgiem tiek jāts gida pavadībā, kas sniedz informāciju gan par Rundāles pils vēsturi, gan arī praktisku informāciju par izjādēm ar zirgiem. Parasti maršruts ir – apkārt Rundāles pils jaunajam parkam, pa kādu no takām caur veco parku (tās ir vairākas) un tad iespējama pastaiga pa pļavām, kas vijas gar Lielupes krastu. Šī ir teritorija, kas nav paredzēta velobraucējiem. Iesācējiem tiek piedāvāti treniņi ierobežotā aplokā, kur iespējams apgūt pamatiemaņas, lai vēlāk dotos garākā izbraucienā. Bērni var iemācīties jāt vispirms ponija mugurā.

Ziemas sezonā izjāžu cienītāju rīcībā ir arī kamanas un tad tie tiek izvizināti pa pils apkārtni. Sasildīties iespējams, apskatot pili arī no iekšpuses, - ekskursijas pa pili tiek piedāvātas visu gadu.

Turpat pavisam netālu no “Straumēniem” atrodas arī otra skaistākā Zemgales pils – Mežotnes pils, kur tiek piedāvātas izjādes ar zirgiem. Šeit viesu rīcība ir 6 zirgi un izjādes ar pavadoni notiek pa pils parku. Parkā ir ierīkoti grantēti pastaigu celiņi, kas piemēroti gan izjādēm ar zirgiem, gan arī pastaigām kājām. Interesants ir veids, kādā viesi no “Straumēniem” var nokļūt līdz Mežotnes pilij – tā atrodas aptuveni 4 km no mājas, taču ir Lielupes otrā krastā, tāpēc, ja izmanto automašīnu vai velosipēdus, tad jāmēro 28 km garš ceļa posms. Bet, ja ir pietiekami silts laiks, iespējams ietaupīt laiku un doties uz pili kājām, upi pārbrienot seklākajā vietā.

Ilustrācija 9. Banners on viss.lv page

2.2 Tuvākā vai tālākā apkārtnē

2.2.1 Vizināšanās dabā ar velosipēdiem

Latvijā šis aktivitātes veids, šķiet, pagaidām vēl atrodas “bērnu autiņos”. Toties daudzviet citur pasaulē došanās pie dabas notiek tieši divriteņa mugurā. Ar to šeit domāti gadījumi, kad velosipēds tiek izmantots īslaicīgi (uz dažām stundām vai vienas dienas garumā), sava veida pastaigai, parasti atgriežoties tai pat vietā, no kurienes brauciens sācies.

Iespējamās ietekmes

Velosipēdi ir viens no videi visdraudzīgākajiem pārvietošanās līdzekļiem, kamēr netiek izmantoti kalnu velosipēdi. Pirms aicināt tūristus uz šo aktivitāti, jānovērs potenciāli negatīvās ietekmes līdzīgi kā vienkāršu pastaigu gadījumā. Atrašanās dabā uz velosipēda arī var traucēt kādu dzīvnieku, un nevietā ierīkotas velotakas dēļ var aiziet bojā kāds rets un aizsargājams augs vai sākties augsnes erozija.

Ieteikumi vizināšanās ar velosipēdiem organizēšanai

- Pirms kādas dabas teritorijas izmantošanas velopastaigām būtu vēlams:
 - tajā veikt bioloģisko inventarizāciju, īpašu vērību pievēršot aizsargājamām sugām un biotopiem;
 - balstoties uz inventarizācijas datiem, izplānot velopastaigu maršrutu tā, lai tas ietvertu ainaviskus skatu punktus, kā arī interesantus dabas objektus, bet neietvertu tos, kurus cilvēki varētu apdraudēt un, kas varētu būt bīstami pašiem braucējiem;
 - ierīkot vai marķēt velomaršrutus dabā;
 - sagatavot informatīvi - izglītojošu materiālu (kaut vai vienas A4 formāta lapas apjomā) par velopastaigas vietu.
- Sekot, vai netiek braukts ārpus takām, un vai nogāzēs nesākas augsnes erozija;
- Nepieciešamības gadījumā ierīkot velotakas ar mākslīgu segumu un laipas vai nožogojumus;
- Velotaku labiekārtojuma konstrukcijām jānodrošina taku lietotāju drošība;
- Ieteicams veidot noslēgtus, apļveida velosipēdistu maršrutus dažādos garumos, respektējot to lietotāju dažādās intereses un fiziskās spējas: vienas dienas maršrutu ne garāku kā 40-50 km pieaugušajiem un 5-10 km – bērniem.

Praktisks piemērs vizināšanās ar velosipēdiem piedāvājuma veidošanai

Viesu mājā “Cakuli” tiek izīrēti 5 velosipēdi un saimniece piedāvā 4 izstrādātus velo maršrutus. Velobraucējiem tiek dota līdz apvidus karte, kurā ir atzīmēti pieturas punkti. Lai gan daļa no izīrētajiem velosipēdiem ir kalnu velosipēdi, saimnieki rūpējas, lai tie nenodarītu pārāk lielu ļaunumu dabai – maršruti lielā mērā vijas pa asfaltētu vai arī pa grantētu ceļa posmu. Piedāvātie velomaršruti ir šādi:

1. “Cakuli” – Jaunaglona (4 km) – Bērzgales baznīca (5 km) – Lielais Ilzes ezers (6 km) – Madelānu pilskalns (8 km) – Aglonas svētavots (5 km) – Aglonas bazilika – “Cakuli” (2 km). Maršruta kopgarums – 30 km;
2. “Cakuli” – Aglonas bazilika (2 km) – Guļbinkas ezers (2 km) – Dubuļkas ezers (3 km) – Velnezers (7 km) – Aglona (8 km) – “Cakuli” (1 km). Maršruta kopgarums 26 km;
3. “Cakuli” – Jaumuižas pussala (4 km) – Tartaka (2 km) – Rušonas baznīca (4 km) – Rušonas ezers (3 km) – Jaunaglonas (3 km) – Mazais Ilzes ezers (2 km) – Aglona (2 km) – “Cakuli” (1 km). Maršruta kopgarums 21 km.

Ilustrācija 10. „Cakulu” apkārtnē paveras skaisti skati uz Ciriša ezeru, kura aizsardzības nolūkos ir izveidota īpaši aizsargājama dabas teritorija – Ciriša ezera dabas parks. Foto: Juris Smaļinskis

2.2.2 Vizināšanās ar airu laivām, jahtām, motorlaivām, ūdensmotocikliem

Latvija ir bagāta ar virszemes ūdeņiem, no kuriem daudzi ir piemēroti dažāda tipa laivu un citu peldlīdzekļu izmantošanai. Ir cilvēki, kas priekšroku dod airu laivai vai ūdens velosipēdam. Citiem vajadzīgākas asākas izjūtas, un tie uz ūdens atpūšas ar ūdensslēpēm vai, it īpaši pēdējos gados, - uz ūdensmotocikliem.

Iespējamās ietekmes

Līdzīgi kā citu aktīvu pārvietošanās veidu gadījumā, atrašanās dabā, t.i., kādā ūdenstilpnē ar laivu galvenokārt var izpausties kā stresa faktors gan dzīvniekiem, gan citiem cilvēkiem (kā atpūtniekiem, tā vietējiem iedzīvotājiem). Motorizēto pārvietošanās līdzekļu otra būtiskākā ietekme ir to radītā ūdens virsmas viļņošanās. Tā savukārt veicina krastu eroziju un atstāj negatīvu ietekmi uz piekrasti apdzīvojošiem organismiem. Bez tam, iekšdedzes motoru lietošana izraisa lielāku vai mazāku ūdens vides piesārņojumu. Tamdēļ pārvietošanās ar motorizētiem peldlīdzekļiem uzskatāma par videi nedraudzīgu aktivitāti.

Ieteikumi vizināšanās ar laivām organizēšanai

- Pirms kādas ūdenstilpnes izmantošanas aktīvai atpūtai ar mehānizētiem peldlīdzekļiem atbilstošajā reģionālajā vides pārvaldē jānoskaidro ūdenstilpnes ekspluatācijas noteikumi un/vai tās bioloģiskās vērtības;

- Ja nav attiecīgu normatīvu vai administratīvu regulāciju, ne arī publiski pieejamu datu par ūdenstilpnes bioloģiskajām vērtībām, vēlams saņemt eksperta-hidrobiologa slēdzienu gan par tās bioloģiskajām vērtībām, gan par ūdenstilpē pieļaujamajām darbībām;
- Balstoties uz eksperta slēdzienu, vēlams labiekārtot laivu piestātņi ar laipu (ām), atkritumu urnām un tualeti (vēlams seperācijas), kā arī nepieciešamības gadījumā – piebraucamo ceļu un automašīnu stāvlaukumu;
- Ar bojām jānorobežo peldvietas un aizsargājamo biotopu un sugu atrašanās vietas;
- Ja doto ūdenstilpni vai tās krastus apdzīvo reti un/vai aizsargājami augi un dzīvnieki, pie laivu piestātnes ieteicams izlikt informatīvi izglītojošu stendu(s) par ierobežojumiem šo sugu saglabāšanas nolūkos;
- Jāseko, vai netiek nobradāta zemsedze un ūdens augājs laivu piestātnes tuvumā.

Praktisks piemērs vizināšanās ar laivām piedāvājuma organizēšanai

Latgales pusē - Aglonā viesu mājā "Cakuli" tiek piedāvāti izbraucieni ar laivām un ūdensvelosipēdiem Cirīša ezerā. Saimnieki izīrē 6 ūdensvelosipēdus, kas paredzēti 20 personām, un 4 laivas – 10 – 15 personām.

Saimnieki ir sagatavojuši arī iespējamus braucienus maršrutus:

- Upursala – uz tās atrodas Upurkalns un Mīlestības kalns, kā arī – iespējams izpētīt savdabīgo salas augu valsti, kas sastopami tikai tur. Šī sala ir aizsargājama dabas objekts;
- Jaunmuižas pussalas, ziemeļu krasta pludmale – pludmalē ir ierīkota ugunsкура vieta, tāpēc iespējams sarīkot arī nelielu pikniku, ir arī atpūtas vieta; iekārtota peldvieta; iespējams izstaigāt bebru taku un īpatnējo koku saudžu taku;
- Bada pussala un Estrādes līcis, līdz kuriem iespējams vienkārši nokļūt un palaiskoties saulītē, kā arī – pamieloties ar meža zemenēm.

Vēl, „Cakulos” var noīrēt plostu ar motordzinēju, uz kura uzbūvēts neliels namiņš. Ar to daudz lēnāk un mierīgāk (jo tā ātrums ir ļoti ierobežots) iespējams tāpat apbraukāt ezeru, apskatot iepriekš pieminētās salas, nakšņojot pašā namiņā – uz ūdens.

2.2.3 Makšķerēšana un medības

Makšķerēšana un medības, tai skaitā arī vēžošana, izsenis bijuši vieni no populārākajiem un tai pat laikā arī vieni no dabu visvairāk ietekmējošākajiem atpūtas veidiem. Taisnības labad jāsaka, ka mednieki un makšķernieki tomēr ir tie, kas parasti aktīvi iestājas par dabas aizsardzību, ja viņus interesējošie resursi sāk izsīkt kādu citu ietekmju iespaidā. Piemēram, patlaban Latvijā aktīvākie mazo HES pretinieki ir tieši makšķernieki.

Makšķerēšana un medības ir arī tie atpūtas veidi, ko visstingrāk reglamentē likumdošana: Medību likums un Medību noteikumi, kā arī Makšķerēšanas noteikumi.

Ilustrācija 11. Latvijas ezeri ir ļoti iecienīta makšķerēšanas vieta. Foto: Juris Smaļinskis

Iespējamās ietekmes

Makšķerēšanas un medību iespaids uz dabu galvenokārt atkarīgs no šo aktivitāšu intensitātes. Ja zivju un medību dzīvnieku ieguve nepārsniedz attiecīgās populācijas dabisko pieaugumu, to skaits nesamazinās. Savulaik pīļu ekoloģijas pētījumi parādījuši, ka jauno pīļu mirstība pirmajā dzīves gadā ir praktiski vienāda gan tad, kad tās dzimtajos ezeros tika medītas, gan tad, kad tika saudzētas. Makšķerēšanas veids, kad noķertā zivs tiek palaista vaļā, ir tikpat kā nekaitīgs dabai. Pēdējā gadījumā vairāk var izpausties makšķerēšanas netiešās negatīvās ietekmes: citu dzīvnieku traucēšana, augāja – gan ūdens, gan sauszemes – nobradāšana.

Kaitējumu kā medījumiem, tā nemedījumiem dzīvniekiem parasti nodara neselektīvu medību metožu un paņēmienu pielietošana. Nepiemērotos un nespecializētos slazdos nereti nokļūst to sugu īpatņi, kuru medības nav paredzētas vai ir pat aizliegtas. Piemēram, bebru medībās ar slazdiem bieži bojā aiziet arī saudzējamie ūdri. Reizēm mednieki neatšķir medījumās sugas no nemedījamajām, visbiežāk tas vērojams ūdensputnu gadījumā.

Nevēlamas sekas parasti ir arī svešzemju sugu ieaudzēšanai, jo tās negatīvi ietekmē daudzu vietējo sugu populāciju stāvokli. Kā spilgtākie piemēri minami Amerikas ūdele, Usūrijas jenotsuns un Amerikas signālvēzis.

Ieteikumi medību un makšķerēšanas organizēšanai

- Pirms kāda ūdensbaseina pārvēršanas par “zivju dīķi” (atsevišķu zivju sugu krājumu mākslīgu pavairošanu) būtu vēlams:
 - tajā veikt bioloģisko inventarizāciju, īpašu vērību pievēršot aizsargājamām sugām un biotopiem;
 - balstoties uz inventarizācijas datiem, sagatavot ūdensbaseina apsaimniekošanas plānu, kurā tiktu paredzētas aktivitātes arī bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai;
 - sagatavot informatīvi - izglītojošu materiālu (kaut vai vienas A4 formāta lapas apjomā) par makšķerēšanas vietu.
- Sekot, lai nepasliktinās ūdensbaseina bioloģiskā kvalitāte;
- Ja makšķerēšana tiek organizēta bērniem, vēlams to apvienot ar izglītojošām aktivitātēm (par zemūdens pasauli kopumā);
- Medību teritorijas apsaimniekošanas gadījumā sekot medību resursu racionālai izmantošanai;
- Veikt pasākumus svešzemju sugu izskaušanai;

- Sekot, lai apsaimniekojamās teritorijās nepasliktinās nemedījamo un nemakšķerējamo, it īpaši aizsargājamo augu un dzīvnieku populāciju stāvoklis.

Praktiski piemēri makšķerēšanas piedāvājuma veidošanai

Ne tikai “zivju dīķos” un privātezeros, kas ir pieejami tuvējās apkārtnes saimniecībās, bet arī makšķerēšanu jūrā un upēs piedāvā un organizē viesu mājas “Svētupe” saimnieki Limbažu rajonā.

Viens no galvenajiem pasākumiem, ko saimnieki veikuši, lai tūristus informētu par makšķerēšanu, - ir sagatavota informatīvā lapa, kurā iekļautas makšķerēšanas vietas, sastopamās zivju sugas un veidi, kā un ar ko iespējams un drīkst makšķerēt. Tās piemērs atspoguļots 3. tabulā.

VIETA	Zivju sugas	Atļautais laiks	Atļautie makšķerēšanas rīki	Nepieciešams iegādāties	Atļautais veids	Labākais laiks
Salaca	Lasis, taimiņš	15.III. – 1.VI	Spinings, makšķere	Licence, makšķernieka karte	No krasta	Aprīlis
Salaca	Vimbās, sapali, ālanti, raudas u.c. zivis	Visu gadu	Makšķere	Licence, makšķernieka karte	No krasta	Aprīlis, maijs
Vitrupe, Svētupe	Strauta foreles	1.XII – 1. X	Spinings, makšķere, mušīņmakšķere	Makšķernieka karte	No krasta	Maijs – septembris
Vitrupe, Svētupe	Vimbās, sapali, ālanti, raudas, līņi u.c. zivis	Visu gadu	Makšķere	Makšķernieka karte	No krasta	Aprīlis, maijs
Jūrā	Visu zivju sugas, izņemot lašveidīgās	Visu gadu	Visi atļautie makšķerēšanas rīki	Makšķernieka karte	No krasta, no laivas	Jūnijs – septembris

Atsevišķi ir sagatavots arī piedāvājums zvejai (iespējai piedalīties zvejā) jūrā:

“Ja esi pārkarsis un nonīcis pilsētas mūros, kas var būt labāks par izbraukumu jūrā zvejnieku laivā?!

Spirgtā vējā atpūtīsies Tava miesa. Tavs gars lidos nepārredzamos jūras tālumos.

Vecais zvejnieks, Tev piedaloties, izcilās tīklus vai murdu. Pēc tīklu pārlūkošanas no zivju loma turpat laivā vārīsiet zivju zupu.

Un nekādi piedzīvojumi nespēs aizēnot šo saskari ar jūru, ar skarbo zvejnieka darbu un īstu svaigas zivju zupas aromātu!”

Medības

Gan ārvalstu tūristi, gan arī Latvijas iedzīvotāji, kuri ne reizi nav sekojuši pa pēdām medījumam, arvien biežāk vēlas iejusties īstā medību gaisotnē. Pēdējā laikā populāri kļūst darba kolektīvu izbraucieni dabā, lai, piemēram, kopā ar saviem ārvalstu partneriem atpūstos svaigā gaisā, tostarp arī sarīkotu nelielas medības. Protams, iesācējiem bez īpašas apmācības bisi neviens rokās nedos, taču piedalīties kā dzinējam, pasēdēt novērošanas torņos, pie ugunsкура uz klausīt īstus mednieku stāstus gan neliegs.

Valsts akciju sabiedrība "Latvijas valsts meži" (LVM) ir medību tiesību īpašnieks valsts mežos. Lielākā daļa šo medību platību tiek iznomātas mednieku formējumiem un privātpersonām. LVM ir medību tiesību lietotājs un piedāvā medību iespējas 28 medību iecirkņos. Šajos medību iecirkņos tiek īpaši gādāts, lai dzīvnieki ārpus medībām netiktu lieki traucēti, lai tie tur uzturētos, un medības būtu rezultatīvas.

LVM kā pakalpojumu piedāvā sarīkot pašmāju un ārvalstu interesentiem gan individuālas, gan kolektīvas medības.

Latvijas Republikā ir noteikti šādi medību termiņi:

- Aļņi 15. augusts – 30. novembris;
- Briežu buļļi 1. septembris – 31. decembris;
- Briežu govīs un teļi 15. jūlijs – 31. decembris;
- Stirnu āži 15. jūnijs – 30. novembris;
- Stirnu kazas 1. septembris – 30. novembris;
- Meža cūkas 15. jūlijs – 31. janvāris;
- Bebri 1. oktobris – 31. marts;
- Medņu un rubeņu gaiļi 20. marts – 10. maijs;
- Zosis 15. septembris – 30. novembris;
- Pīles 1. augusts – 30. novembris.

Uzaicinot uz medībām ārvalstu interesentus, jāņem vērā, ka lielākoties viņi vēlēšies medīt ar saviem ieročiem. Tāpēc iepriekš jāsaprot medību laiks un vieta, jāatsūta kopijas no mednieku apliecības, pases un ieroču atļaujas, kur atzīmēts ievadamais ierocis. LVM attiecīgie speciālisti tad palīdzēs nokārtot visas formalitātes ārvalstu mednieka apliecības saņemšanā, ko Latvijā izsniedz Valsts Meža dienests, parūpēsies par oficiālu trofejas izvešanas atļauju un veterināro sertifikātu saņemšanu. Ja nepieciešams, mednieki tiks sagaidīti lidostā un pavadīti medībās.

Visos medību iecirkņos medību laikā ir nodrošinātas arī iespējas komfortablai nakšņošanai un atpūtai, jo LVM pārziņā ir īpaši mednieku namiņi, kurus var izmantot arī citu tūrisma veidu piekritēji un atpūtnieki. Šajos mednieku namiņos parasti ir ar malku kurināma pirtīna, atpūtas telpā ir iebūvēti kamīni. Nakšņošanai tiek piedāvātas labiekārtotas istabas.

Plašāku informāciju par medībām Latvijā iespējams atrast internetā www.lvm.lv vai zvanot pa tālruni 7805435 uz LVM medību daļu.

2.2.4 Sporta tūrisma pasākumi dabā

Mūsdienās populāras ir aktivitātes, kas saistītas ar dažādu aktīvā jeb sportiskā tūrisma elementiem: orientēšanos un šķēršļu pārvarēšanu. Latvijā ir vairāki sporta orientēšanās klubi, kas organizē regulāras atklātas sacensības u.c. veida pasākumus.

Iespējamās ietekmes

Līdzīgi kā citu aktīvu pārvietošanās veidu gadījumā, sportiskā tūrisma pasākumi dabā var izpausties galvenokārt gan kā stresa faktors dzīvniekiem, gan kā tiešs kaitējums augiem, gan arī kā augsnes vai iežu virskārtas erozija. Šo ietekmju pakāpe atkarīga gan no vietas jutīguma (kas var būt saistīts arī ar gadalaiku), gan no aktivitātē iesaistīto dalībnieku skaita. Piemēram, ja orientēšanās sacensības notiek pavasarī - vasaras sākumā, pastāv liels risks, ka tiks traucēti ligzdojošie putni un zvēru mazuļi. Ja sportiskās aktivitātes tiek veiktas uz stāvas nogāzes, augsnes erozijas briesmas vislielākās būs lietainā laikā (kad augsne ir

mitra). Vispiemērotākais laiks nogāžu izmantošanai ir ziema, kad augsne sasalusi. Arī Latvijā samērā populārs sporta veids ir klinšu kāpšana. Diemžēl nedaudzās mūsu klintīs nav piemērotas šādām aktivitātēm: tās ir pārāk drupenas. Bez tam kāpšana pa klintīm parasti saistīta gan ar īpaši aizsargājama biotopa - klinšu atseguma, gan uz tā augošo ķērpju, sūnu, paparžaugu un ziedaugu bojāšanu.

Ieteikumi sporta tūrisma pasākumu organizēšanai

- Pirms kādas dabas teritorijas izmantošanas sportiskā tūrisma pasākumiem vēlams saņemt eksperta slēdzienu gan par tās bioloģiskajām vērtībām, gan tur pieļaujamajām darbībām;
- Plānojot pasākumus, jāizvēlas tiem piemērotākie norišu laiki;
- Nepieciešamības gadījumā jānorobežo aizsargājamo biotopu un sugu atrašanās vietas, jāinformē par tiem pasākuma dalībnieki;
- Jāseko, vai teritorija netiek pielūžņota ar sadzīves atkritumiem, vai netiek aplauzti koki un krūmi un vai nogāzēs nesākas augsnes erozija.

2.2.5 Ziemas sporta aktivitātes dabā

Tajos brīžos, kad Latvijas ziema ir ar salu un sniegu, mēs varam nodoties arī dažādām sportiskām aktivitātēm, kuru realizēšanai nepieciešams sniegs un ledus: slidošana, apvidus slēpošana, slēpošana no kalna, ledusburāšana, utt.

Iespējamās ietekmes

Ziemas laikā, kad daba “guļ”, dažādas sportiskas aktivitātes dabā iespējams veikt bez jebkāda kaitējuma tai. Protams, pastāv iespēja, ka, piemēram, slēpojot pa apvidu, var tikt iztraucēti dzīvnieki to atpūtas vai barošanās vietās. Tomēr negatīvas sekas tam radīsies tikai regulāra un masveida traucējuma gadījumā.

Negatīva ietekme var rasties gadījumos, kad tiek veikta kādas teritorijas labiekārtošana, piemēram, slēpošanas taku un trašu ierīkošana, it īpaši uz kalnu nogāzēm, kas nereti ir aizsargājami biotopi. Ja trases ierīkošanai nepieciešams nocirst mežu vai pat tikai dažus, toties vecus kokus, neizbēgami tiks iznīcināta daudzu augu un dzīvnieku sugu dzīves vieta.

Ietekme ir vēl būtiskāka, ja tiek pārveidots reljefs. Zemes virskārtas noņemšana ne tikai rada neatgriezeniskas izmaiņas veģetācijā, bet izraisa tai sekojošu augsnes eroziju. Tipisks piemērs ir viena no Siguldas trasēm, kurai pirms vairākiem gadiem tika nolīdzināta Gaujas senkrasta nogāze, un kurā gadu no gada atkal atsākas augsnes izskalošanas process.

Ieteikumi ziemas sporta aktivitāšu organizēšanai

- Pirms kādas dabas teritorijas labiekārtošanas sporta aktivitāšu veikšanai vēlams saņemt eksperta slēdzienu gan par tās bioloģiskajām vērtībām, gan tur pieļaujamajām darbībām;
- Ierīkojot kalnu slēpošanas trases, iespēju robežās jāizvēlas šim nolūkam nemeža zemes un nav ieteicams veikt grunts pārvietošanu. Jebkurā gadījumā jācenšas uz nogāzes uzturēt dabiskām pļavām raksturīgais augājs;
- Jāseko, vai nogāzēs nesākas augsnes erozija.

Praktiski piemēri ziemas sporta aktivitāšu piedāvājuma veidošanai

Ziemas periodā viesu mājā “Cakuli” iespējams izīrēt arī slēpes un kopā ar saimniekiem vai vienatnē izbaudīt ziemas priekus, pamatīgi izslēpojoties.

Saimnieki piedāvā:

- ja ir pietiekami liels sals un Cirīša ezers ir aizsalis, var doties tam pāri un apskatīt Upursalu, Jaunmuižas pussalas, kā arī Bada pussalu un Estrādes līci. Distanču garumu iespējams diferencēt, piemēram, katru dienu apskatot tikai vienu no salām;
- pa sauszemi vispateicīgākais maršruts ir – brauciens apkārt Cirīša ezeram. Ja cilvēks ir ļoti labi fiziski sagatavots, tad šo maršrutu iespējams veikt vienā dienā – kopējais garums ir aptuveni 22 km;
- mājas tuvējā apkārtnē ir vairāki nelieli pauguriņi, kur iespējami dažāda garuma nobraucieni, tā padarot distanču slēpošanu interesantāku.

Alūksnes rajonā, Jaunannas pagastā lauku mājas “Mūrnieki” saimniece I. Kazaka piedāvā viesiem izīrēt slēpes un, pirms nopietnas slēpošanas iesildoties, doties nelielā pārgājienā, kura garums ir aptuveni 1 km.

Pārgājiena sākums ir pie dzīvojamās mājas, no kurienes pa aleju ir jāuzbrauc Rasu kalnā - no tā ir salīdzinoši garais nobrauciens uz leju. Tad gar upmalu pa līdzenumu var doties līdz mežmalai, gar kuru jāuzbrauc slīpi kalnā uz avotiņu. No kalna lejā caur mežu var braukt uz upmalu un gar pirti atgriezties mājās, vai arī – mājās atgriezties gar mežmalu no avotiņa.

Slēpotājiem, kam netiek mērot garās distances, tiek piedāvāti dažāda garuma nobraucieni no Rasu kalna: garais nobrauciens - ~ 200 m; stāvais nobrauciens - ~ 100 m. Arī no mājām uz upmalu ir ļoti stāvs nobrauciens, kura garums ~ 150 m. Paralēli tam, lai ziemas prieki jautrāki, izveidota trase nobraucieniem ar plēves “spilvenu”.

Ilustrācija 12. Latvijā vēl joprojām nepamatoti „aizmirsta” un nepopulāra ir distanču slēpošana. Foto: Juris Smaļinskis

2.2.6 Pārgājieni ar kājām, slēpēm, laivām un velosipēdiem

Pārgājieni ar kājām, slēpēm, laivām un velosipēdiem ir vieni no populārākajiem aktīvā tūrisma veidiem, kam kopīga iezīme ir ceļošana dabā divu vai vairāk dienu garumā. Šādas ceļošanas mērķis ir nokļūt no punkta A līdz punktam Z, pa ceļam apskatot un iepazīstot punktus B, C, D, utt. (t.i. visus interesējošos tūrisma objektus). Parasti līdzti tiek ņemts viss ceļošanai, tai skaitā nakšņošanai un ēdienu pagatavošanai nepieciešamais inventārs. Šādā ceļošanā parasti dominē sportiskais moments.

Iespējamās ietekmes

Šo aktivitāšu kopīga iezīme ir ceļošana dabā divu vai vairāk dienu garumā, kā arī piknikošana un nakšņošana dabā. Līdz ar to potenciāli negatīvās ietekmes var būt gan tās pašas, kas vienkāršu pastaigu (kājām vai ar velosipēdu) gadījumā, gan tādas, kas raksturīgas piknikošanai un nakšņošanai dabā: zemsedzes nobradāšana, piesārņojums ar sadzīves atkritumiem un reizēm pat ainavas degradācija.

Tā kā šāda ceļošana parasti notiek lielākās vai mazākās grupās, tā parasti saistīta ar lielāku vai mazāku trokšņošanu. Arī troksnis ir sava veida vides piesārņojums, uz ko īpaši jūtīgi reaģē daudzi dzīvnieki. Katram no dotajiem pārvietošanās veidiem var būt arī specifiskas ietekmes. Piemēram, braucot ar laivām pa upi, iztraucētie ūdensputni parasti ilgu laiku tiek pat negribot dzīti lejup pa straumi.

Atšķirības no ietekmes viedokļa var būt arī viena ceļošanas veida ietvaros: ir starpība, vai kājām iešana un velobraukšana notiek pa jau esošām takām vai pa neiestaigātu, vai neiebrauktu vietu. Ja, piemēram, 10 cilvēku grupa zosu gājienā pāriet pār pļavu, aiz viņiem paliek nomītas zāles un puķu josla. Ja tādā pat veidā šāda grupa nokāpj pa stāvu nogāzi, aiz viņiem parasti paliek melna vaga, t.i., atkailināta augsne.

Ieteikumi pārgājienu organizēšanai

- Pārgājiena dalībniekus vēlams pavadīt gidam, kas pārzina apvidu (tai skaitā no dabas aizsardzības viedokļa), atbild par dalībnieku drošību un spēj sniegt pirmo medicīnisko palīdzību;
- Pārvietojoties kājām vai ar velosipēdiem, ieteicams maksimāli izmantot esošās takas un celiņus; ja to nav – izvairīties no vietām ar īpaši jūtīgu zemsedzi;
- Braucot ar laivām, dot iespēju bēgošajiem ūdensputniem mainīt bēgšanas virzienu (no “lejup pa straumi” uz “pret straumi”);
- Uguns kuri kurināmi un teltis ceļamas tikai šim nolūkam atvēlētās vietās;
- Dabas materiāli telšu celšanai vai atbilstošu nojumju ierīkošanai izmantojami tikai ārkārtas situācijās;
- Nakšņošanas vietu izvēle un ierīkošana jāveic līdzīgi kā atpūtas vietu gadījumā; vēlams iespējami nomaļās vietās;
- Pārgājienā dalībnieku nakšņošanai var ierīkot arī vienkāršas stacionāras nojumes vai mājiņas.

Ilustrācija 13. Interesanti un videi draudzīgi ir pārgājieni gar jūras krastu – vietu, kuru pati daba intensīvi pārveido pašas radīto vidi. Foto: Juris Smaļinskis

2.2.7 Alu apskate

Pēdējo 10 gadu laikā Latvijā sācies tāds kā alu tūrisma bums; pat neskatoties uz to, ka vairums Latvijas alu ir tikai dažus metrus dziļas. Daudzu šādu alu tūristu mērķis ir izložņāt vai katru zemes spraugu, kurā vien cilvēks pats var iespraukties. Cilvēkus vada nezināmā izziņas alkas un piedzīvojumu kāre un lielākoties dominē sportiski motīvi, stipri retāk - izziņas motīvs. Nebūs daudz

tādu, kas paši izprot alu veidošanās ģeoloģisko vēsturi, vai mācēs saskatīt tās galvenkārt sīkās dzīvās būtnes, kam ala ir pastāvīga vai īslaicīga mājvieta.

Tajā pat laikā alas ir Latvijai unikāla un ļoti trausla ekosistēma, kuru var izpostīt kaut vai dažu tūristu apmeklējums. Īpaši vērtīgas ir tās alas, kurās cilvēks nav bijis gadiem vai nav bijis vispār. Šādu alu pārvēršana par apskates objektu lielākoties uzskatāma par dabai nedraudzīgu pasākumu. Papildus kaitējums nav sagaidāms vienīgi to alu gadījumā, kas jau kļuvušas par regulāriem un stipri degradētiem apskates objektiem.

Iespējamās ietekmes

„Pateicoties” „alu tūrismam”, var tikt veicināta alās mītošo augu un dzīvnieku dzīves apstākļu pasliktināšanās vai to bojā eja:

- alas apmeklējot;
- atrokot (būtiski paplašinot ieeju);
- dedzinot tajās sveces un lāpas;
- kurinot tajās ugunscurus;
- ienesot un atstājot tajās zarus un dažādus atkritumus.

Tāpat var tikt nobradāta zemsedze alu apkārtnē un veicināta augsnes un cilmieža erozija gan alu apkārtnē, gan pašās alās.

Ilustrācija 14. Ala – niša Rakšupītes krastos. Foto: Juris Smaļinskis

Ieteikumi alu apmeklējumu organizēšanai

Latvijas alas nav piemērotas un nav arī iekārtotas tūristu apskatei, tādēļ tajās pastāv reāli draudi apmeklētāju dzīvībai. Par tūristu drošību atbild alas (ja tā iekārtota apskatei) īpašnieks vai tūristu grupas vadītājs.

Pirms uzsākt kādas alas regulāru izmantošanu tūrisma vajadzībām, jāveic tās bioloģiskā un ģeoloģiskā inventarizācija, kā arī nepieciešams labiekārtot alu apkārtni (iekļūšanai alā). Labiekārtojumam jābūt tādām, lai tas pasargātu zemsedzi, augsni un iežus no nobradāšanas un erozijas; kā arī nodrošinātu apmeklētāju drošību. Ja ala ir novērtēta kā nozīmīgs biotops, tā nav pārvēršama par tūrisma objektu.

Apmeklējot alas, kas atrodas kāda īpašumā, apmeklējums jāsaskaņo ar zemes īpašnieku. Alās ieteicams uzturēties pēc iespējas īsāku laiku.

Alās nedrīkst:

- ievākt augus, sēnes, dzīvniekus un iežu paraugus;
- aiztikt alās atrastos nepazīstamos organismus (vēlams tos nofotografēt un fotogrāfijas nosūtīt speciālistiem);
- vest līdzī mājdzīvniekus, piemēram, suņus;
- doties sikspārņu un citu sugu ziemošanas periodā – no oktobra līdz aprīlim;
- izdarīt fotouzņēmumus ar zibspuldzi sikspārņu ziemošanas laikā;
- dedzināt sveces, lāpas, ugunskurus un cita veida atklātu uguni (ar gaismas avotu jāizmanto kabatas lukturis);
- nakšņot;
- rakstīt, zīmēt, skrāpēt un veikt ieciršanu uz iežiem;
- piesārņot alas ar atkritumiem;
- pārvietoties pa alu ūdenstecēm un ūdenstilpnēm;
- līst šaurās ejās;
- veikt darbības, kas var nelabvēlīgi ietekmēt alas un tās tuvējās apkāmes augus vai dzīvniekus;
- organizēt masu pasākumus.

Ilustrācija 15. Degradēts un apmeklētāju postīts dabas piemineklis un ala – Lielā Liepas Ellīte. Foto: Juris Smaļinskis

Praktiski piemēri alu apmeklējumu piedāvājuma veidošanai

Z/S „Vējiņi”

Zemnieku saimniecības kopplatība ir 150 ha un no tiem 8.5 ha aizņem unikāls dabas veidojums - viens no Latvijā lielākajiem aktīvās sufozijas laukiem ar kritenēm, sufozijas alu sistēmu un valstī vienīgajiem zināmajiem pazemes ezeriem. Šie objekti ar nosaukumu „Vējiņu alas un Elles bedres” ir valsts nozīmes ģeoloģiskais un ģeomorfoloģiskais piemineklis. Bez tam saimniecības

teritorijā atrodas valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis „Vējiņu pilskalns”. Alās ziemo sikspārņi. Apkārtņē aug vairāki aizsargājami augi: meža silpurene, sarkanā dzeguzene, kailā dobspārne un atvašu saulrietenis.

Ala atrakta 1985 gadā, un pēc tam sākusies nekontrolēta alas apmeklēšana. Tāda tā turpinājusies līdz 1998. gadam un novedusi pie objekta būtiskas degradācijas: pirmais ezers daļēji aizbrucināts ar smiltīm, ala un ezers piesārņots ar sadzīves atkritumiem. 1999. gadā atkārtoti atrakta un attīrīta ieeja alā, izbūvētas kāpnes noejai alā, kā arī izlikti norobežojumi ar lentām, lai tūristi nebojātu dabas objektus un paši nenokļūtu bīstamās situācijās, jo virs lielajiem pazemes tukšumiem ir tikai 6m biezs, nedrošs smilšakmens un kvartāra nogulumu pārsegums.

Lai mazinātu jaunu kriteņu veidošanās iespējas, paredzēts apmežot 3 ha lauksaimniecības zemju. 2000. gadā izstrādāts īpaši aizsargājamās dabas teritorijas – Vējiņu pazemes ezeru un apkārtnes dabas aizsardzības plāns, kas ietver arī pazemes ezeru un apkārtnes labiekārtošanas un apsaimniekošanas projektu (iespējams, tas ir pirmais privātā īpašumā esošas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas dabas aizsardzības plāns). Pirmie labiekārtošanas darbi atbilstoši plānam veikti 2000. gadā: iekārtotas takas 2 km garumā, 2 koka laipas, 2 skatu laukumi, izliktas 5 norādes zīmes un viens informatīvais stends. Bez tam apmeklētāju vajadzībām ierīkotas arī 2 sausās tualetes, 5 telšu un ugunskuru vietas, volejbola laukums zālājā un autostāvvietas. Papildus atpūtas iespējas sniedz 15 - vietīgs atpūtas namiņš ar pirti, kā arī atpūtas un telšu celšanas vieta pie netālā Sāruma ezera (kur tiek izīrētas laivas un ūdens velosipēdi). Ainavas veidošanai izcirsti krūmi, vietā tiek pļauts, kā arī ir novāktas bijušo attīrīšanas iekārtu sagruvušās celtnes.

Z/s „Vējiņi” tūrisms ir nozīmīga darbības joma. Lielāko daļu no apmeklētājiem sastāda ģimenes un skolēnu grupas. Apmeklētāju skaits ir pieaudzis. Dabas objektus atļauts apmeklēt tikai saimniecības gida pavadībā. Ar apmeklētāju apkalpošanu nodarbojas 3 cilvēki - pati saimnieku ģimene. Ziemā alas slēgtas.

Informācija par apskates objektiem un apskates kārtību pieejama Internetā (Cēsu TIC un citās mājas lapās) un dažos Cēsu rajona tūrisma bukletos.

Z/s ir novērotas vairākas problēmas un trūkumi:

- ļoti slikta ceļu kvalitāte, it īpaši priekš lielajiem tūristu autobusiem;
- ainavu tuvējā apkārtnē degradē pamestās kolhozu laika celtnes;
- netālajā Straupē izplatās Sosnovska latvānis;
- nepietiekošs servisa objektu klāsts tuvākajā apkārtnē: trūkst ēdināšanas iespēju, nepietiekošas aktīvās atpūtas iespējas, it īpaši bērniem (pēc garāka pārbrauciena ar autobusu un pirms alas apskates bērniem nepieciešams aktīvi izkustēties enerģijas izlādēšanai);
- netiek veikts ģeoloģisko procesu, augu un dzīvnieku, kā arī apmeklētāju monitorings.

2.2.8 Dižkoku (bioloģiski vecu koku) apskate

Mēs Latviju saucam par dižkoku zemi, un dižkoki ir vieni no populārākajiem dabas pieminekļiem. Daži no tiem ir populāri tūrisma objekti. Ar vārdu “dižkoks” parasti tiek apzīmēti valsts aizsargājami, lielus izmērus sasniegušie un vēsturiskie koki. Dižkoki uzskatāmi par dabas pieminekļiem, ja to stumbra apkārtmērs vai augstums sasniedz LR MK noteiktos izmērus.

No dabas daudzveidības viedokļa vērtīgi ir ne tikai dižos izmērus sasniegušie koki, bet arī daudzi citi bioloģiski vecie, kaut arī nedižu izmēru koki. To galvenā vērtība ir tas, ka šie koki kalpo kā nozīmīga dzīvesvieta daudzu augu un dzīvnieku sugām.

Iespējamās ietekmes

Padarot dižkoku vai jebkuru bioloģiski vecu koku par tūrisma objektu, mēs riskējam ar to, ka paša koka vai ar to saistīto citu augu un dzīvnieku eksistence vai dzīves apstākļi var tikt nelabvēlīgi ietekmēti. Kā potenciāli bīstamākās darbības minamas sekojošas:

- zemesdzemes un virszemes sakņu nobradāšana;
- augsnes erozija koka apkārtnē, ja tas aug uz nogāzes;
- ugunsroku dedzināšana koka dobumos vai zem tā vainaga;
- kāpelēšana pa koku;
- līšana koka dobumos;
- koka mizas un zaru bojāšana;
- koka daļu, kā arī uz tā augošo un dzīvojošo sūnu, ķērpju, sēņu un kukaiņu vākšana;
- koka apkārtnes piesārņošana ar atkritumiem;
- informatīvo zīmju, nožogojumu, aizplombētu dobumu vietu, zaru balstu, stumbru savilkšanas trosu u.c. palīgiekārtu bojāšana.

Ilustrācija 16. Dižkoki ir nozīmīga, t.sk. dažādu sēņu sugu dzīves vieta. Foto: Juris Smaļinskis

Ieteikumi dižkoku apskates organizēšanai

- Sekot vai netiek nobradāta zemesdzeme un virszemes saknes, nepieciešamības gadījumā ierīkot takas ar mākslīgu segumu un laipas vai nožogojumus;
- Neiekārtot nakšņošanas vai atpūtas vietas ar ugunsrokuriem koka 10 m aizsargjoslā;
- Izlikt informatīvās zīmes un planšetes ar labas uzvedības noteikumiem;
- Neizcirst kokus un krūmus dižkoka 10 m aizsargjoslā, kā arī nezāģēt sausus zarus bez saskaņošanas ar reģionālo vides pārvaldi;
- Sekot, lai apmeklētāji:
 - nekāptu kokos un nelīstu to dobumos;
 - neskrāpētu, neveiktu iegriezumus vai iecirtumus uz koka, neplēstu tā mizu;
 - neievāktu dižkoka daļas, uz tā augošās sūnas, ķērpjus, sēnes; kā arī tur dzīvojošos kukaiņus;

- nepiesārņotu koku apkārtni ar atkritumiem;
- neveiktu citas darbības, kas nelabvēlīgi ietekmē koka vai tā tuvējās apkaimes dzīvnieku, augu, un sēņu dzīves vietu.

2.2.9 Vides mācība dabā

Mūsdienu dzīvē pamazām ienāk jauns jēdziens kā vides mācība jeb vides izglītība. Tas ienāk kā dzīves nepieciešamība, jo cilvēka ietekme uz dabu un vidi kopumā (arī cilvēka radīto sociālo, ekonomisko un kultūrvidi) kļūst arvien jūtāmāka un sarežģītāka. Vides izglītības uzdevums ir pavisam vienkāršs, bet grūti veicams: veicināt viedi draudzīgu rīcību jebkurā jomā un nozarē. Pie tam, vides mācība noteikti ir tā izglītības joma, par kuru var teikt: „mūžu dzīvo, mūžu mācies”.

Vislabākā vieta, kur mācīties par dabas vidi, protams, ir pati daba. Tamdēļ vides mācība ir arī viens no tiem stūrakmeņiem, uz ko balstās ekotūrisms. Vides izglītībai ārpus skolas var būt vairākas formas: gida vadīta ekskursija, informatīvi - izglītojoši stendi un bukleti, izstādes, kā arī publikācijas presē. Pirmās divas ir populārākās un lauku tūrisma ietvaros acīmredzot vispieejamākās.

Ekskursijas ar dabas un vides gidu

Latvijā ir salīdzinoši daudz tūrisma gidu jeb ekskursijas vadītāju, kuri pavada cilvēkus dabā. Tomēr šo gidu kvalifikācija ir ļoti dažāda, pārsvarā – ar kultūrvēsturisku ievirzi. Mūsdienās arvien populārāka kļūst došanās dabā kopā ar tādu pavadoņi, kurš nevis vienkārši aizved no punkta A uz punktu B, bet arī izglīto savus pavadāmos par dabu un kultūrvēsturi, kā arī procesiem dabā kontekstā ar cilvēka un dabas attiecībām, t.i., par vidi, kurā tūrists ir nonācis. Angliski runājošās zemēs šādus pavadoņus pieņemts saukt par dabas reindžeriem, Latvijā kopš 2001. gada – par vides gidiem. Savukārt pats izglītošanas process tiek saukts par vides interpretāciju jeb skaidrošanu. Tā būtībā ir viena no vides izglītības saistošākajām formām, kur caur vides gida personīgo pieredzi, uzskatiem un pasniegšanas talantu aktīvā komunikācijā ar klausītājiem tiek panākta to ieinteresētība un labāka izpratne par vidi, dzīvo būtību attiecībām gan ar nedzīvo, gan dzīvo dabu, tai skaitā ar cilvēku sabiedrību. Tādējādi tiek veicināta cilvēku saudzējoša un cieņpilna attieksme pret dabu un dzīves vidi. Līdz ar to vides interpretācijas mērķgrupa ir sabiedrība kopumā, tomēr galvenokārt tie ir vietējie iedzīvotāji, ģimenes ar bērniem un skolēni.

Jebkura interpretācija ir sava veida atklāsme, kas balstīta uz informāciju. Savukārt informācija pati par sevi nav uzskatāma par interpretāciju. Lai gan parasti jau nav stingru robežu starp procesu, kad notiek cilvēku informēšana un kad izglītošana. Visus pavadoņus dabā mēs varam iedalīt divās lielās grupās: tie, kas informē, un tie, kas skaidro. Atbilstoši pirmā tipa pavadoņus nosacīti varam saukt par dabas gidiem, bet otros – par vides gidiem.

Ja jūsu klienti vēlas izmantot dabas gida pakalpojums, bet jums neviens gids nav zināms, jautājiet pēc tā tuvējā Tūrisma informācijas centrā (TIC). Ja jums vajadzīgs vides gids, jāsazinās ar VITILA³ projekta sekretariātu. VITILA projekta ietvaros ir uzsākta vides gidu apmācība un sertifikācija.

Pastaiga pa izziņas taku

Ne vienmēr vides gids ir pieejams. Kā pastāstīt par dabu, klausītājam esot dabā, bet pašam stāstītājam klāt neesot? Labākā forma, acīmredzot, ir dot iespēju “klausītājam” izmantot pastaigu taku dabā jeb vienkārši – dabas taku, kas aprīkota ar “skaļruņiem” jeb informatīvi - izglītojošiem stendiem. Šādu taku mēs varam saukt par izziņas taku, jo tās gājējam ir iespējas ne vien atpūsties, bet arī pašizglītoties. Īpaši piemērota tā ir cilvēkiem, kas mīl ceļot patstāvīgi. Stendu uzdevums ir gan informēt, gan izglītot takas apmeklētājus par konkrēto vietu, tajā notiekošajiem procesiem un galvenais - rosināt tos uz padziļinātu vietas vai parādības izpēti. Tamdēļ ir labi, ja iespējams sagatavot bukletu par vietu, kur izziņas taka atrodas. Ja ir buklets, var iztikt bez lieliem stendiem, dabā izliekot tikai nelielas norādes zīmes. To uzdevums ir “vadīt” apmeklētāju vienlaicīgi gan pa taku, gan bukletā ievietoto tekstu.

Ja ir tikai stendi, uz viena no tiem vēlams izvietot takas shēmu. Aprakstus par katru dabā redzamo un arī neredzamo objektu vēlams izlikt to tiešā tuvumā. Īaievēro gan nosacījums, lai tie neapdraud objektu. Ja objekts ir putna ligzda, apskates vietai kopā ar stendu jābūt pietiekoši labi nomaskētai un attālinātai no ligzdas, piemēram, putnu novērošanas tornī.

³www.vitila.gov.lv

Ilustrācija 17. Informatīvs stends Randu pļavu dabas liegumā Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta teritorijā. Foto: Juris Smaļinskis

Stendu var izmantot arī, lai piedāvātu šajā vietā iespējamās aktivitātes. Piemēram, pie izzudušas lauku sētas var izlikt uzrakstu, kas stāsta par tās un visas apkaimes vēsturi. Ja vēl saglabājies augļu dārzs, stendā var aicināt apmeklētājus ne tikai izstaigāt dārzu, lai uzzinātu kādi augļu koki un krūmi saglabājušies, bet arī nogaršot tos.

Ar stendiem var pastāstīt gan par apvidus kopsakarībām, gan par lietām, ko cilvēki pamana tikai tad, kad viņiem uz to norāda un to izskaidro.

Stendu priekšrocība ir tā, ka tos parasti izlasa arī tie, kas nekad nelasa bukletus. Bez tam, tekstus uz stendiem un stendus pašus var papildināt, nomainīt, t.i. dažādi manipulēt ar tiem. Ierobežojumi uz to lietošanu ir tādi, ka sagatavotais teksts izmantojams tikai vienā vietā. Stendam jāiekļaujas ainavā, tie regulāri jāremontē un jānomaina (jo bez saules un lietus tos bojā arī cilvēki).

Izziņas taka ierīkojama ar līdzīgu vai pat vēl lielāku pietāti pret dabu kā parastas pastaigu takas gadījumā. Vai tā tiešām kalpos kā izziņas līdzeklis, galvenokārt atkarīgs no stendu kvalitātes. Varbūt vērts atcerēties, ka tam kas grib citus mācīt, desmitreiz vairāk jāmācās pašam.

Praktisks piemērs ekskursiju ar dabas un vides gidu piedāvājuma veidošanai

Piekūnu klejotāju takas

Atpūtas vietas “Piekūni – atpūta Gaiziņa pakājē” (turpmāk “Piekūni”) Madonas rajonā, saimnieki kā vienu no papildus pakalpojumiem atpūtniekiem 2002. gadā uzsāka piedāvāt ekskursijas vides gida pavadībā.

Informāciju par “Piekūnu” piedāvājumu var atrast pašu saimnieku izveidotā interneta mājas lapā www.piekuni.lv. Šajā Interneta mājas lapā zem sadaļas “Lietpratēji” iegūstama informācija arī par vides gidu sniegtajiem pakalpojumiem. Saimnieki ir izveidojuši vienota stila vizītkartes uz kurām lasāms, ka “Piekūnos” tiek piedāvātas ekskursijas vides gidu vadībā. Likumsakarīgs arī apstāklis, ka par “Piekūnu” krāsu ir izvēlēta tumši zaļā, kas simbolizē dabas tuvumu. Šī krāsa tiek izmantota visos reklāmas materiālos, vizītkartēs un internetā. “Piekūniem” ir arī savs logo, kas simbolizē vietējo dabu – kalnu un mežus.

Informāciju par “Piekūnu” piedāvātajām aktivitātēm var saņemt arī LLTA “Lauku ceļotājs”. Tāpat “Piekūni” savu piedāvājumu popularizē arī dažādās atpūtas un tūrisma izstādēs un sadarbojas ar Valsts mežu dienestu, Tūrisma attīstības valsts aģentūru (TAVA), apkārtējām naktsmītnēm un slēpošanas trasēm. Par “Piekūnu” vides gidu aktivitātēm savulaik tikuši informēti arī mediji: “Lauku Avīze”, “Diena”, “Jaunā Avīze” un reģionālais laikraksts – “Stars”.

Ilustrācija 18. Gaiziņkalna dabas parks – teritorija, kurā notiek „Piekūnu” organizētie pasākumi. Foto: Juris Smaļinskis

Būtiski, ka “Piekūnu” saimnieki ar saviem izstrādātajiem ekotūrisma maršrutiem jau divus gadus pēc kārtas piedalās TAVA un “Lauku Avīzes” kopīgi rīkotajā tūrisma maršrutu konkursā. 2002. gadā “Piekūniem” par iesniegto maršrutu tika piešķirta veicināšanas balva.

Tie viesi, kas jau ieradušies atpūsties lauku mājā “Piekūni”, tiek mutiski informēti par piedāvātajām ekskursijām vides gidu pavadībā, kā arī pirtī ir izvietota informācija par šo piedāvājumu.

Ideja par šāda piedāvājuma veidošanu “Piekūnu” saimniekiem radās tādēļ, ka viņu īpašumā esošā lauku māja atrodas Gaiziņkalna dabas parka teritorijā, kas ir bagāta dabas resursu ziņā. Saimnieki ir pārliecināti, ka visilgtspējīgākais viņiem piederošo zemju izmantošanas veids ir tieši ekskursiju vides gidu pavadībā organizēšana nevis mežsaimniecība, zivsaimniecība u.c. nozares.

Tāpat saimnieki apgalvo, ka uz šādu aktivitāšu piedāvāšanu viņus ir pamudinājis arī neliels, tomēr augošais tūristu pieprasījums. Galvenā ekskursiju vides gida pavadībā mērķauditorija “Piekūnos” ir ģimenes ar bērniem un pamatskolu un vidusskolu audzēkņi, kas dodas pavasara un rudens ekskursijās. Lai veicinātu pieprasījumu pēc šīm vides gidu vadītajām ekskursijām, “Piekūni” plāno veidot ciešāku sadarbību ar skolām, piedāvājot šāda veida ekskursijas iekļaut skolu mācību programmās.

Ekskursijas vides gidu pavadībā “Piekūnos” tiek organizētas sekojošā veidā. Ekskursija sākas ar iepazīšanos, kas bērnu auditorijai parasti tiek organizēta spēles veidā. Pēc tam ekskursijas vadītājs mēģina noskaidrot, kāds katram grupas dalībniekam ir zināšanu līmenis par dabā notiekošajiem procesiem un kas grupas dalībniekus interesē visvairāk. Ekskursijas laikā tiek rīkota tējas pauze pie ugunsкура, bet ekskursijas nobeigumā - organizēti īpaši atvadīšanās pasākumi, kuru laikā tiek konstatēta atgriezeniskā saite – cik labi grupas dalībnieki ir sapratuši stāstīto un ko jaunu uzzinājuši. Ekskursijas beigās tiek organizēta arī kopīga fotografēšanās. Tomēr “Piekūnu” saimniece atzīst, ka katra ekskursija ir savādāka un tiek gatavota atbilstoši grupas dalībnieku vecumam, skaitam un interesēm, tāpat ekskursijas norisi ietekmē arī gada laiki un ar to saistītie laika apstākļi.

Slīteres meža taka

Taka ierīkota Slīteres rezervāta (viens no trim Slīteres NP rezervātiem) jeb tā saucamā “vecā dabas pieminekļa” teritorijā. Līdz šim apmeklētājiem ieeja šajā nacionālā parka daļā bija liegta. Dabas takas ierīkošana ir praktiski vienīgais veids kā, nodarot minimālu kaitējumu dabai, rasta iespēja nokļūt rezervātā to redzēt gribošiem cilvēkiem.

Taka izvietota lokveida formā: tā sākas un atgriežas pie Slīteres bākas, kurā ierīkots nacionālā parka apmeklētāju centrs. Maršruts veidots tā, lai varētu redzēt un sajūst iespējami daudz no šīs parka daļas raksturīgākajām iezīmēm. Izstaigājot taku, apmeklētājiem rodas priekšstats kā par divsimt gadus cilvēka darbības neskartiem mežiem (gan Baltijas ledus senkrasta nogāžu, gan pārmitriem platlapju mežiem), tā par kaļķainiem zāļu purviem un minerālvielām bagātiem avoksnājiem.

Takas kopgarums ir aptuveni 1, 2 km. Daļa no takas iet pa Slīteres Zilo kalnu krauju (patiesībā – Baltijas ledus ezera senkrastu), kur, lai nesāktos augsnes erozija stāvajā nogāzē, ierīkotas koka kāpnes. Takas lielākā daļa vijas cauri Zilo kalnu pakājē esošajiem mitrājiem: purvam un pārmitrajam mežam. Lai neizbradātu zemsedzi, ierīkotas 70 centimetrus platas laipas. Vairākās vietās izbūvēti taku paplašinājumi jeb skatu platformas. Tur apmeklētāju grupām ejot kopā ar gidu, ir iespēja sapulcēties vienkopus un pārrunāt redzēto. Bez tam, tur izvietoti arī informācijas stendi. Atsevišķos posmos apmeklētāji var pārvietoties arī pa zemes taku, kas ir pietiekami sausa, lai speciāli apavi nebūtu vajadzīgi. Gar taku izvietoti informācijas stendi, kuros sniegtas ziņas par dotās vietas ģeoloģiju, reljefu, par dažādiem biotopiem (biotops - dzīvesvieta noteiktām augu un dzīvnieku sugu sabiedrībām, kas pielāgojušās noteiktiem augsnes, reljefa un mitruma apstākļiem), kuriem cauri ved taka, par to nozīmi Latvijas un Eiropas mērogā, par koku sugām un meža attīstības stadijām, par zemsedzes augu maiņu, atkarībā no gadalaika, par meža dabiskās atjaunošanās gaitu pēc vējgāzes un citām norisēm dabā. Detalizētāk aprakstīti atsevišķi gar taku sastopamie interesantākie augi.

Slīteres meža taka kalpo ne tik daudz atpūtai un pastaigai, bet gan izziņai un izglītībai. Šobrīd taka izejama tikai un vienīgi vietējā gida pavadībā.

Ilustrācija 19. Slīteres bāka – nacionālā parka apmeklētāju centrs. Foto: Juris Smaļinskis

2.2.10 Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju apmeklēšana

Vieni no iecienītākajiem tūrisma objektiem mūsdienās ir īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (ĪADT) un dažādi dabas pieminekļi. Arī ĪADT ir viens no ekotūrisma stūrakmeņiem. Cilvēki tās apmeklē gan lai gūtu estētisko baudījumu, gan lai mācītos (izzinātu dabu), gan lai atpūstos. Līdz ar to ĪADT apmeklēšana var ietvert vienu vai pat vairākas no iepriekš aprakstītajām aktivitātēm. Savukārt aktivitāšu raksturs un apmeklētāju skaits bieži vien ir tie galvenie faktori, kas ietekmē procesus šajās teritorijās. Tai pat laikā ne visas ĪADT ir piemērotas tūrismam. Arī tajās teritorijās, kas izveidotas tūrisma attīstībai, var būt ierobežojumi attiecībā uz vienas vai otras aktivitātes veikšanu. To pirmkārt jau nosaka pašas teritorijas kategorija jeb veids.

Likums “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” nosaka septiņas ĪADT kategorijas, kas īsi aprakstītas zemāk.

Par **dabas rezervātiem** tiek sauktas cilvēka darbības neskartas vai mazpārveidotas teritorijas, kurās nodrošina dabisko procesu netraucētu attīstību, lai aizsargātu un izpētītu retas vai tipiskas ekosistēmas un to sastāvdaļas.

Biosfēras rezervāti ir plašas teritorijas, kurās atrodas starptautiski nozīmīgas ainavas un ekosistēmas. To izveidošanas mērķis ir nodrošināt dabas daudzveidības saglabāšanu, veicinot ilgtspējīgu teritorijas sociālo un ekonomisko attīstību.

Nacionālie parki ir plaši apvidi, kam raksturīgi nacionāli nozīmīgi izcili dabas veidojumi, cilvēka darbības neskartas un mazpārveidotas ainavas un kultūrainavas, biotopu daudzveidība, kultūras un vēstures pieminekļu bagātība un kultūrvides īpatnības.

Dabas parki ir teritorijas, kas pārstāv noteikta apvidus dabas un kultūrvēsturiskas vērtības un kas ir piemērotas sabiedrības atpūtai, izglītošanai un audzināšanai.

Dabas pieminekļi ir atsevišķi savrupi dabas veidojumi: koki, alas, avoti, gravas, klintis, ūdenskritumi, akmeņi un citi dabas retumi, kam ir zinātniska, kultūrvēsturiska, estētiska vai ekoloģiska vērtība.

Aizsargājamo ainavu apvidi ir teritorijas, kas izceļas ar savdabīgu vai daudzveidīgu ainavu un īpašu skaistumu. To mērķis ir aizsargāt un saglabāt Latvijai raksturīgo kultūrvidi un ainavu tās daudzveidībā, kā arī nodrošināt sabiedrības atpūtai un tūrismam piemērotas vides saglabāšanu un dabu saudzējošu saimniekošanas metožu pielietošanu.

Dabas liegumi ir teritorijas, kas pārstāv cilvēka darbības mazpārveidotus vai dažādā pakāpē pārveidotus dabas kompleksus, reto un izzūdošo vietējo savvaļas sugu atradnes, dažādiem Latvijas novadiem raksturīgas vai unikālas kultūrainavas, izcili skaistas dabas vietas.

Ilustrācija 20. Līdz šim neizmantošs dabas resurss ĪADT ir ainava. Pauguraine Āraišu apkārtnē Gaujas nacionālā parka teritorijā. Foto: Juris Smaļinskis

Dabas rezervāta stingrā režīma zonās visi dabas resursi pilnībā tiek izslēgti no saimnieciskās un cita veida darbības. Tas nozīmē, ka šajās teritorijās tūristiem ir liegta pat ieeja. Atsevišķos gadījumos rezervātu (Teiču un Krustkalnu rezervāti) apskate tiek atļauta gida pavadībā un pa speciāli ierīkotām dabas takām. Savukārt, tūrisma attīstība kā viens no ĪADT izveides mērķiem ir nacionālo parku, dabas parku un aizsargājamo ainavu apvidu, kā arī atsevišķos gadījumos – dabas liegumu gadījumā. Tomēr arī nacionālajos parkos un vajadzības gadījumā dabas parkos, un aizsargājamo ainavu apvidos tiek noteiktas teritorijas (zonas), kas tūrismam slēgtas. Piemēram, Gaujas nacionālajā parkā ir četras teritorijas ar dabas rezervāta statusu.

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem, katrai ĪADT ir jāizstrādā individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi un dabas aizsardzības plāns, lai nodrošinātu šīs teritorijas aizsardzību un nepieļautu tās vērtības samazināšanos. Aizsargājamo teritoriju apmeklēšana, tai skaitā tūrisma nolūkos, var notikt saskaņā ar ĪADT vispārējiem un katras teritorijas individuālajiem aizsardzības un izmantošanas noteikumiem, un dabas aizsardzības plāniem. Aizsargājamās teritorijās zemes īpašnieki sava īpašuma robežās nedrīkst ierobežot kājāmģājēju (tūristu) pārvietošanos pa ceļiem un takām, kas saskaņā ar dabas aizsardzības plānu izveidoti aizsargājamās teritorijas apskatei. **Informāciju par ĪADT esošo aizsargājamo sugu atradnēm drīkst izplatīt tikai ar attiecīgās aizsargājamās teritorijas administrācijas vai, ja tādas nav, ar reģionālās vides pārvaldes atļauju.** Par ĪADT apsaimniekošanu ir atbildīga aizsargājamās teritorijas administrācija vai, ja tādas nav, zemes īpašnieks vai lietotājs. Pašvaldību izveidotās aizsargājamās teritorijas pārvalda attiecīgā pašvaldība. ĪADT aizliegta darbība, kas veicina vides piesārņojumu, izraisa nevēlamas pārmaiņas ekosistēmās vai dabas procesos. Tas jāatceras, ja tiek plānota jebkādu servisa objektu, piemēram, dabas taku, skata platformu, peldvietu, laivu piestātņu un ugunsкура vietu ierīkošana.

Patlaban tūrisma vajadzībām galvenokārt tiek izmantoti tikai populārākie, tūrisma aprītē jau tradicionāli esošie dabas un kultūrvēsturiskie objekti, kas piemēroti masu tūrisma vajadzībām, un tādēļ cieš no pārāk lielas antropogēnās slodzes. Lauku tūrisma attīstība būtu vairāk jābalsta uz līdz šim mazāk zināmo lauku tūrisma mītņu tuvumā esošo dabas un kultūrvēsturisko objektu izmantošanu. Tādējādi, lauku tūrisma attīstība palīdzētu mazināt noslodzi uz atsevišķām ĪADT un nodrošinātu ilgtspējīgu dabas resursu izmantošanu tūrisma vajadzībām.

Ieteicamā un izmantotā literatūra

- Izprast, lai iemīlētu. Vides gidu rokasgrāmata.*. Rīga, Bērnu Vides skola. 2002. Inese Liepiņa.
- Kā pastāstīt par dabu ar informācijas stendu un bukletu palīdzību. Saziņas rokasgrāmata.*. Rīga, Gandrs. 2002.
- Tūrisms ilgtspējīgas attīstības kontekstā.*. Rīga, VARAM, Latvijas Ģeogrāfijas biedrība. 1998. Oļģerts Nikodemuss u.c..
- Aktuāli savvaļas sugu un biotopu apsaimniekošanas piemēri Latvijā.*. Rīga, VARAM. 2002. Otars Opermanis.
- Rokasgrāmata īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas aizsardzības plānu izstrādātājiem.*. Rīga. 2002. Inga Račinska.
- Ko vēlas noskaidrot zemes īpašnieks mikroliegumos, īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, jūras piekrastē, upju un ezeru aizsargjoslās? (normatīvo aktu skaidrojumi).* Rīga, VARAM. 2002.
- Tūrisma nozares attīstība. Nozares pārskats rajona plānojuma izstrādāšanai.* Rīga, VARAM. 1999.
- The ecotourism Boom. Planning for Development and Management.*. 1992. Boo E..
- Tourism for protection - protection for tourists.*. Naturopa. Environment Features.. No. 93-3: 1-4.. Dabrowski P..
- Ekotūrisma attīstības plāns Kurzemes rietumu piekrastei.*. Vantaa, Metsähallitus. 1999.
- Tūrisms un aizsargājamās dabas teritorijas.*. Vide un Laiks. 1999, 5: 14-17.. Pilāts V..
- Pētījums par dabas tūrisma iespējām Latvijā. Projekta atskaite.*. Rīga, VARAM. 2000. Pilāts V..
- Tūrisma ietekmes uz vidi novērtējums vides ietilpības kontekstā Latvijā. Pētījuma projekta atskaite.*. Rīga, VARAM, ELLE.. 2001.
- Азбука турисма.*. Tallinn, Riigimetsa Majandamise Keskus. 2001. Юхан Ааре.
- Zaļais tūrisms.* žurnāla „Ceļotprieks” pielikums.

